

**Кунчиқар мамлакат
ҳикоялари**

«Noshir»
Тошкент — 2012

УДК 821
ББК 84(2Рос-Рус)1
Я51

Кунчиқар мамлақати ҳикоялари: Япон^{Рус} тилидан Қудрат Дўстмухаммад таржимаси. — Т.: Noshir, 2012. — 80 б.

ББК 84(2Рос-Рус)1

Жаҳон ҳикоянавислигининг атоқли намоёндалари сафидан жой олган Япониялик адиблар: Акутагава Рюноскэ, Кавабата Ясунари, Сюгаро Ямамото, Абэ Кобо ҳикояларидан сараланган ушбу мўъжаз китобча XX аср одами, Сиз ва бизга замондош ИНСОНнинг руҳий олами, изтироблари ҳақида.

Ҳикоялар мутолааси ўқувчидан ғоятда зукколикни, сабр-тоқатни, нафосатни, ^ю ақсак мутолаа маданиятини талаб қилади.

Ушбу мутолаа Сизга чексиз завқ-шавқ онларини тақдим этади...

Тақризчилар:

Сабоҳат Сафиева —	фалсафа фанлари номзоди.,
Маҳкам Маҳмудов —	филология фанлари номзоди.

ISBN 978-9943-353-65-7

© «Noshir» нашриёти, 2012.

Оқ йўл, янги рукн!

Янги туркум китоблар муборак бўлсин!

Аввало, “Ношир” нашриёти ижодий жамоасини янги ғояни амалга ошира бошлагани билан қутлаймиз. Эзгу ниятда бошланган бу ғоя замиридаги ният битта — кенг китобхон оммасининг ўзига хос яна бир истагига “лаббай” дея жавоб бериш! “ЙЎЛДА — ҚЎЛДА” деб номланган бу туркумнинг вужудга кела бошлашининг туб сабаблари ҳам бугунги кун китобхонларимизнинг китобга, мутолаага бўлган муҳаббатлари, қизиқишлари билан боғлиқ. Дарҳақиқат, айни истиқлол йилларида халқимиз ҳаётига азалий китобхонлик фазилатлари қайта бошлади, бинобарин, ёшидан, касб-коридан қатъи назар, қўлида китоб тутган мутолаа шайдоларини истаган жойда, исталган вақтда учратиш мумкин. Китобхонлик, китобсеварлик халқимиз умум-маданиятининг ажралмас ва боқий қадриятига айланиб бораётган экан, ноширлар ҳам тинимсиз изланишлари, янгидан-янги лойиҳалар асосида китоблар, рисоалар чоп этишни йўлга қўйишлари табиий эди. Бинобарин, “Ношир” нашриёти бошлаган ташаббуснинг илк самараси олдингиздаги тўплам “ЙЎЛДА — ҚЎЛДА” деб номланган янги рукн остида чоп этила бош-

ланган китобларнинг ичида илк тўпламдир.

Янги туркум, янги китоблар қутлуғ бўлсин, азиз ўзбек китобхони! Мен бу туркум ва шу туркум остида эълон қилинадиган китоблар Сизларга манзур бўлишига ишонаман!

Ҳикоянинг завқи ва сурури

Ҳикоя — “ака”лари қисса ва роман сингари жанрларга нисбатан ҳажман бирмунча ихчам насрий асар ҳисобланади. Одатда ҳикояда ҳаётнинг бир нафаслик воқеа-ҳодисаси, инсон тақдирида ўчмас из қолдирган манзара, зиддиятли ёхуд ҳаяжонли ҳолатлар тасвирланади. Бироқ ҳикоя жанрининг имкониятлари чекланган эмас, балки унинг бағри ниҳоятда бепоён. Шапалоқдеккина газета саҳифасидаги материалга оламжаҳон воқеа-ҳодисалар ҳақидаги ахборотлар жо бўлгани сингари, ҳикояга ҳам қиссалар, романларга татийдиган ҳаётий лавҳалар, руҳий-жисмоний изтироблар, кечинмалар, тўқнашувлар тафсилотини сиғдириш мумкин. Бу ёғи муаллифнинг бадиий маҳоратига боғлиқ, зеро, ҳамон бадиий тафаккур имкониятлари чексиз экан, унинг мўъжизакор қудрати ҳам битмас-туганмасдир.

Жаҳон адабиётининг олтин хазинаси жавонларини безаб турган ҳикояларни номма-ном санаб чиқиш мушкул ва бу мумкин эмас. Атоқ-

ли ва номдор адиб борки, бари хоҳ эрта, хоҳ кеч бўлсин, албатта ҳикояга қўл урган. Йирик жанрлардан кўра асосан ҳикоя ёзиш билан кифояланган адиблар бор. Шу боисдан ҳам исталган бир ҳикояни таҳлил қилиш орқали муайян адибнинг бутун ижод йўли, ҳатто у ёки бу миллий адабиёт мавқеи ҳақида хулоса чиқариш ҳам мумкин.

Кўлингиздаги китобга XX аср япон адабиётида яратилган ҳикоялар киритилган. Японлар ўтган асрнинг иккинчи ярмида фавқулодда бир шиддат билан тараққий этган халқ ҳисобланади. Ана ўша тараққиёт шиддати япон адабиётида, жумладан, ҳикоянависликда ҳам яққол кўзга ташланди. Акутагава Рюноскэ, Абэ Кобэ, Ясунари Кавабата, Сүгоро Ямомото... — бу номларнинг ҳар бири аллақачонлар миллий адабиёт қобиғидан чиқиб, жаҳон ҳикоянавислигининг атоқли намоёндалари сафидан жой олганлар.

Хўш, бу ҳикоялар кимлар ёки нималар ҳақида, деган савол туғилади. Саволга мухтасар жавобимиз шу: мазкур ҳикоялар XX аср одами ҳақида, сизу бизга замондош ИНСОНнинг руҳий дунёси, изтироблари панорамаси ҳақида! Кези келганда айтиш жоизки, ҳар қандай сара ҳикоя мутолааси ўқувчидан гоёта зукколикни, сабр-тоқатни, нафосатни — бир сўз билан айтганда, юксак мутолаа маданиятини талаб қила-

ди. Бундай мутолаа Сизга чексиз завқ-шавқ онларини тақдим этади... Бинобарин бугунги кунда машҳур бўла бошлаган бир иборани яна такрорлаб қоламиз: мутолаа муборак бўлсин!

Хуршид Дўстмуҳаммад

ЎРГИМЧАК ИПИ

Жаннатда тонг отган паллада, Будда “Нилуфар кўли” бўйида ёлғиз сайр қилиб юрган эди.

Кўл юзини марвариддек тиниқ рангли нилуфарлар қоплаган. Уларнинг тилларанг найчаларидан таърифлаб бўлмайдиган ёқимли ҳидлар атрофга тараларди.

Будда хаёл суриб, тўхтаб қолди. Кўзи нилуфарларнинг сув юзида ётган патнисдек-патнисдек барглари оралиғидаги сув кўзгусига тушган эди, бехосдан кўлнинг тубида содир бўлаётган манзарани кўриб қолди.

Бу жаннат кўли шунчалик чўнқир эди-ки, жаҳаннамнинг қаъридан ўтиб кетарди. Унинг шаффоф суви аро Игна тоғи билан Сандзу дарёси дурбинда кўринаётгандек аниқ кўзга ташланарди.

Пастда, тубсиз жаҳаннамда лак-лак гуноҳкорлар биқирлаб қайнаб ётарди. Будданинг кўзи Кандата исмли бир гуноҳкор бандага тушди.

Кандата бир пайтлар даҳшатли қароқчи бўлган эди. Жуда кўп ёвузликлар қилган, одам ўлдирган, талаган, ёндирган. Бироқ, унинг ҳисобида биттагина яхшилик ҳам бор эди.

Бир куни чакалакзорлардан ўтиб кетаётса, сўқмоқ ёқалаб жимитгина ўргимчак ҳам югуриб кетаётган экан. Кандата уни босиб олмоқчи бўлибдию, бироқ ўйлаб қолибди: “Шу кичкинагина жониворни ўлдирмай кўя қолай. Нима қиламан, бекордан бекорга ўлдириб? У ҳам тирик жон, ахир!”

Шунда ўша ўргимчак омон қолган экан.

Будда жаҳаннам манзарасини мушоҳада қила туриб, қароқчи Кандата ўша ўргимчакни омон сақлаб қолганини эслабди. Битта шу яхшилиги учун Кандатани, иложи бўлса, жаҳаннамдан озод қилгиси келибди. Шу онда Будданинг кўзи ям-яшил нилуфарнинг баргига кумушдек толасини осган жаннат ўргимчагига тушибди. Нозиккина толани кафтига олиб, бир учини сув кўзгусига теккизиб кўйибди. Ўргимчак ипи сув ичига томон тушиб бораверибди ва жаҳаннамгача етиб қолибди.

* * *

Кандата бошқа гуноҳкорлар билан бирга дўзахнинг “Қон кўли”да гоҳ чўкиб, гоҳ юзага қалқиб, чексиз азоб тортиб ётарди. Қаёққа қарамасин – зимистон! Гоҳо алланималардир милт-милт этиб кўяди. Игна тоғидаги игналарнинг хира йилтирашидан шундай бўлаётган эди.

Бу даҳшатларни сўз билан таърифлаб бўлмайди. Зимистон устига қабр ичидагидек

сукунат ёпирилган эди. Дўзахийларнинг бўғиқ инграшлари тинимсиз эшитилиб туради. Узоқ азоблардан кейин жаҳаннам қаърига ташланган бу жинояткорлар ҳатто оҳ-воҳ қилишга ҳам, йиғлашга ҳам ўзларида мадор тополмайдилар. Донғи кетган қароқчи Кандата “Қон кўли”да бўғзига қон тиқилганидан, жон бераётган бақа сингари типирчиларди. Бирданига Кандата қон ичидан бошини чиқардию, бўйнини чўзиб, кўлни қоплаган зулматга тикилди. Бўм-бўш қоронғиликда, узоқ-узоқ осмондан тўппа-тўғри унга қараб, хирагина нурланиб ўргимчак ипи аста тушиб келарди. Кумушранг бу ип, бошқа дўзахийлар сезиб қолмасин, дегандай хавотир-да эди, гўё.

Кандата севиниб кетди. Шу ипни ушлаб олсам бўлди, кейин тепага ўрмалаб чиқаман, деди ўзича. Бу жаҳаннамдан қутулиб кетаман, сўнг омадим чопиб қолса, жаннатга кириб олишим ҳам мумкин. Кейин ҳеч ким мени Игна тоғига қараб ҳайдамайди, “Қон кўли”га ташлолмайди.

Ана, ўргимчак ипи етиб келди! Кандата унга икки кўллаб осилди-да, бор кучи билан тепага қараб тирмашди. Тажрибали қароқчи, ўғри учун бундай ишлар чўт эмас. Бироқ, жаҳаннамдан жаннат масканларига ўн минглаб ри масофа бор. Кандата қанчалик тажрибали ва кучли бўлма-

син, тоғ чўққилари қадар баландликка тирмашиб чиқиш осон эмасди. Нафасини ростлаб олмаса бўлмайди. У тўхтаб, ўргимчак ипига осилган кўйи пастга қаради. Чексиз азоблар берган “Қон кўли” зимистонда кўринмас, Игна тоғининг чўққилари ҳам пастда — дўзах қаърида хира йилтираб турарди. Агар Кандата шу тахлитда чаққон ҳаракатлар қилиб, тепага ўрмалайверса, дўзахдан қутулиб кетиши аниқ. Кандата севиниб кетганидан, ўргимчак ипига ёпишганча, одамларга хос овоз билан бақирди:

— Қутулдим! Қутулдим!

Кўққисдан кўзи пастда, ўргимчак ипига ёпишиб, чумоли галасидек ўрмалаб чиқаётган сонсаноксиз дўзахийларга тушди. Улар қаторасига тирмашиб-тирмашиб, Кандатага яқинлашиб қолган эдилар.

Кандата кўрқиб кетди! Ҳайратдан кўзлари ола-кула бўлиб, оғзи очилиб қолди. Ахир, бу — ингичкагина ўргимчак ипи бўлса, Кандатанинг ўзини зўрға кўтариб турган бўлса, бунча кўп одамга ип чидармили? Узилиб кетади-ку! Унда нима бўлади? Оҳ! Ана унда, шунча жойга тирмашиб чиққани бекор бўлиб, яна жаҳаннам қаърига учиб тушади. Қутулиб кетишга ишониб турган бир пайтда буёғи неча пулдан тушади?

Шу гапларни ўзига ўзи айтгунича, яна қанча дўзахийлар галаси “Қон кўли” тубидан чиқиб,

тепага тирмашмоқда. Юзлаб, минглаб гуноҳкорлар узун арқон сингари, ингичка нур бўлиб йилтираб турган ўргимчак ипидан тепага судралиб чиқишарди. Кандата тезроқ бир чора кўрмаса ип узилиб кетиб, яна ўша жаҳаннамга қулашини ўйладию, овози борича бақирди:

— Ҳой, дўзахийлар! Бу ип меники! Ким сизларга рухсат берди, унга осилиб чиқишга? Қани, бир жўнаб қолинглар-чи! Тушинглар!

Оҳ, шу тобда бўлган воқеани қаранг-а!

Минглаб одам осилиб бўлса ҳам, шу пайтгача бут-бутун турган ўргимчак ипи Кандата тутган жойдан лоп этиб узилди-кетди.

У “вой!” деёлмай ҳам қолди. Чирпирак бўлиб, шиддат билан, шамолдек хуштак чалиб, пастга, зулмат қаърига қулаб тушди. Жаҳаннамнинг ойсиз, юлдузсиз, бўм-бўш осмонида калтагина ўргимчак ипи ингичка нур каби йилтираганча осилиб қолаверди.

* * *

“Нилуфар кўли” бўйида турган Будда пастда нима ишлар бўлганини кўрди. Кандата тош каби пастга қулаб, “Қон кўли” тубига чўкканини кўргандан кейин, маъюс тортиб, сайрини давом этгирди.

Кандатанинг қалби ачиниш нима эканлигини билмасди, жаҳаннамдан фақат ўзи қутулиб чиқишини ўйлаганди ва бунинг учун жазо

сифатида яна дўзах тубига ташланди. Будданинг кўз ўнгида кечган бу воқеалар жуда уятли ва ачинарли эди.

“Нилуфар кўли” юзидаги гуллар ҳеч нима-ни сезмади. Уларнинг марвариддек тиниқ оқ гулкосалари Будданинг оёқлари остида аста чайқалиб турарди. У ҳар гал қадам босганида, нилуфарларнинг тилларанг найчалари атрофга таърифлаб бўлмайдиган ёқимли ҳидлар таратарди.

Жаннатда кун яримлаб қолган эди.

1918 йил, 16 апрель

БУРУНБОЙ

(новелла)

Икэноодаги роҳиб Дзентонинг бурни ҳақида ҳамма биледи. Узунлиги беш-олти сун¹ (бир сун 3,3 сантиметрга тенг), лаблардан пастгача осилиб тушган, даҳанни тўсиб туради, таги билан учи баб-баравар. Бурун дегани роҳибнинг ба-шараси ўртасида мана шунақа, бир қарич янги тиқилган қазидек лапанглаб туради.

Роҳиб эллиқдан ошган ва сочини қиртишлатгандан буён, бир умр, шу кунларгача сарой ибодатхонасида (надодзёгубу деган) олий мақомга эришибдики, шу бурни туфайли ичига чироқ ёқса ёришмайди. Лекин одамларга билдирмайди, гўё бу нарса уни кўпам безовта қилмаётгандай. Бутун фикру зикрини охиратда будда Амитабха ёнида бўлишга қаратиши лозим деб билган диндор одам шу бурнини деб азоб чекиши яхши эмаслигини тушунади. Уни кўпроқ безовта қиладиган нарса — қанчалар азият чекаётганини биров билиб қолмасайди, деган ўй эди. Кундалик суҳбатларда гап бурун мавзусига ўгиб кетишидан жуда кўрқарди.

Роҳиб бурни ҳақида ўйлайверишининг ик-

¹ Сун — 3,3 см.га тенг узунлик ўлчови.

кита сабаби бор. Биринчидан, бунақа катта бурунни кўтариб юриш қийинчилик туғдиради. Масалан, роҳибнинг ўзи овқатни мустақил ейолмайди. Биров ёрдам бериб турмаса, ё буруннинг учи косадаги овқатга кириб кетади, ё оғизга овқат солиш мушкуллашади. Шунинг учун тановул пайтида рўпарасига шогирдларидан бирини ўтқазиб кўяди. У кўлига эни бир сун (икки энлик), узунлиги икки саяк¹ — уч қарич чамаси, **тахта** (шох)нани ушлаволиб, бурунни кўтариб туради. Бунақа овқатланишлар устозга ҳам, шогирдга ҳам осон иш эмас. Бир куни, шогирд ўрнига дастёр бола ёрдамга келди. Тановул пайтида аксириб юборувди, кўлидаги тахтача сурилиб кетиб, бурун ширгуручга шалоп этиб тушиб кетди. Ўша пайтда бу воқеа ҳақидаги шов-шувлар пойтахтгача етиб борганди...

Роҳиб бурни ҳақида қаттиқ қайғуришининг сабаби фақат бу эмасди, албатта.

Икэнгоолик одамларнинг гапига қараганда, роҳиб Дзэнтонинг тағинам омади бор экан, агар у роҳиблик қилмай, дунёвий ҳаёт кечирганида унга бари бир хотин топилмаган бўларкан. Бошқа бир ғийбатчиларнинг айтишича, у бурни туфайли ўзини роҳибликка уриб кетганмиш. Роҳибнинг ўзига қолса, унинг руҳонийлар табақасига мансублиги бурни туфайли чекадиган ази-

¹ Саяк — 33 см.га тенг узунлик ўлчови.

ятларини тариқча ҳам енгиллаштиролмайдди. Бари бир хотин тополмаган бўларди, деган ғийбатлар унинг ғурурига қаттиқ тегиб кетган эди. Шунинг учун у дил яраларини ҳар томонлама даволашга ҳаракат қиларди.

Биринчидан, роҳиб бурунни қисқартириш йўлларини қидирди. Ёлғиз қолган кезлари ўзини ойнага солиб, ҳар тарафдан синчиклаб қараб чиқди. Бошини қай томонга бурмасин, кўнгли жойига тушмади. Гоҳ кафтини энгагига тираб, гоҳ бармоқлари билан даҳанини ушлаб ўз аксини томоша қилди. Бўлмади. Биронта ҳолатда ҳам бурни, ҳеч бўлмаганда, ўзини қониқтирадиган даражада кичикроқ кўринмади. Юраги эзилган сари бурни ҳам катталашиб кетаётгандек бўлаверди. Бундай пайтларда роҳиб оғир уф тортиб, ойнани тортмага солиб қўярди-да, муқаддас китоби “Каннон-кё”нинг келган жойидан ўқишда давом этарди.

Роҳиб бошқаларнинг бурнига кўп эътибор беради. Икэнноодаги ибодатхонада тез-тез диний маросимлар бўлиб туради, ваъз ўқилади. Ибодатхонанинг ичида ҳужралар бир-бирига тақаб қуриб ташланган, унинг ҳаммомларида ҳар куни сув иситилади. Келувчилар — руҳонийлару дунёвийлар жуда кўп. Роҳиб ҳамманинг юзига эринмасдан қараб чиқади. Ўзига ўхшаган биронта бурунбойни топганида эди, анча енгил

тортарди. Шундан, унинг кўзига кўк курткалар ҳам, оқ кимонолар ҳам кўринмайди, дунёвийларнинг жигарранг шляпаларию руҳонийларнинг кулранг кийимлари кўзига шундай ўрнашиб қолганки, улар борми-йўқми, роҳибга бари бир эди. У одамлар ва кийимларни эмас, фақат бурунларни кўради. Лекин бу бурун тушмагурлар ҳам нари борса қирғийтумшуқ сингари илмоқли, ўзиникига ўхшаганини сира учратмади. Бинобарин, кундан кунга роҳибнинг руҳи тушиб кетаверди. Биров билан гаплашаётганида бармоқларини лапанглаб турган бурнининг учи-га теккизиб қўяди-да, гуноҳ иш қилиб қўйган боладек қизариб кетади. Буларнинг бари роҳибнинг руҳий ҳолатига ёмон таъсир қилиб, бечора ич-этини ейди, албатта.

Ниҳоят, кўнглини бир оз таскин топтириш учун буддавий ва дунёвий китоблардан бурундор персонажлар чиқиб қолармикин, деб қидириб кўрди. Бироқ муқаддас китобларнинг биронтасида Будданинг дастлабки икки шогирди Маудгалаян ёки Шарипутранинг бурни катта эди, деган гап учрамали. Буддавийликни ташвиқот қилган буюк мутафаккирлар Нагаржуна ва Асвагхоша ҳам оддий бурунли авлиё бўлишган экан. Бир кун, Хитой мамлакати ҳақида суҳбат бўлганда “Шу” давлатининг ҳукмдори Лю Сюаньдэнинг қулоқлари узун бўлган, деб эшитиб қолди ва,

қани энди, бурни шунақа бўлсайди, ўзимни ёлғиз хис қилмаган бўлардим, деб ўйлади.

Роҳиб кўнглига таскин бериши мумкин бўлган маълумотларни қидириш билан чекланиб қолмасдан ўз бурнига таъсир этадиган чораларни ҳам қўлларди. Нима қилиш мумкин бўлса, ҳаммасини қилди. Куйган қовоқни дамлаб ичди, аллақадан сичқоннинг сийдигини топтириб келиб, бурнига суркади. Фойдаси бўлмади, бурни бир қарич қазидек осилиб ётаверди.

Куз фасли кунларининг бирида роҳиб шогирдини пойтахтдаги дўхтир дўстини гўё йўқлаб келишга юбордию, шогирд зийраклик қилиб, бир йўла бурунни кичрайтириш йўлини ҳам билиб келди. Дўсти бир вақтлар Хитойда бўлган, қайтгандан бери Тёраку ибодатхонасида руҳоний эди.

Роҳиб тамойилга кўра, бурун ҳақидаги гапларга ўзини бефарқ қилиб кўрсатди, шогирди билиб келган усулни ўша заҳоти қўллаб кўриш ҳақида лом-мим демади. Шу билан бирга, ҳар сафар овқат еяётганида шогирдини безовта қилаверишидан хижолат бўлаётганини ҳам қистириб ўтди. Кўнглида эса шогирднинг ўзи ўша усулни тезроқ қўллаб кўришни қистаб қолармикин, деб кутарди. Шогирд устозининг муғомбирлигини тушунди. Гарчи бу, шогирдга ёқма-

ган бўлса-да, роҳибни шундай йўл тутишга мажбур қилган ҳиссиётлар унга таъсир қилди, жон куйдириб ундайверганидан кейин роҳиб, “Қўймадинг-да!” деб рози бўлди.

Усул жуда оддий, бор-йўғи, бурунни қайноқ сувда пишириб, оёқ билан яхшилаб эзгилаш керак экан.

Ибодатхонанинг ҳаммомларида ҳар куни сув иситишади. Шогирд сувдонни тўлатиб қайноқ сув келтирди. Шунчалик қайноқ-ки, бармоқ суқиб бўлмайди. Бурунни сувдон ичига шундоқ тушириш хавфли, юзни куйдириб қўйиш мумкин. Идиш оғзига тешикчали тахта қопқоқ ёпиб, шу тешик орқали бурунни қайноқ сувга тикишга қарор қилинди. Бурун сувга ботганда оғримадиям, ачинмадиям. Бирмунча вақт ўтгач, шогирд: “Бўлди. Яхши пишди”, деди. Роҳиб мийиғида кулиб қўйди. Бу гапни биров эшитса, гап бурун ҳақида кетаётганлигини ҳаслига ҳам келтирмасди.

Қайноқ сувда “пишган” бурун арилар чақиб ташлагандек ловулларди.

Роҳиб бурнини тешикдан чиқарди ва тахта устида чалқанчасига ётди. Шогирд ялангоёқ ҳолда бурунга чиқиб, бор кучи билан эзгилай бошлаганда бурундан буғ кўтарилиб кетди. Роҳиб чидади. Унинг кўзи шогирдининг кўтарилиб-тушаётган оёқларидан бошқа нарсани кўрмасди. Шогирди вақти-вақти билан устоз-

нинг ялтир бошига қараб қўярди-да, ачинган-симон сўраб қўярди:

— Оғримаяптими? Дўхтир қаттиқ-қаттиқ эзиллаш керак деган эди. Оғридими?

Роҳиб “йўқ” дейиш учун бошини сарак-сарак қилмоқчи эди, бўлмади. Шогирд буруннинг устида, бошни қимирлатиб бўлмайди. Шунда у кўзларини тепага қаратди, шогирднинг совуқдан ёрилиб кетган товонларига тикилиб, зардаликкина қилиб жавоб берди:

— Йўқ, оғримади.

Ҳақиқатда ҳам ачишиб ётган буруннинг тепкиланиши оғриқдан кўра ёқимли бир ҳис уйғотаётганди.

Тепкилаш бир мунча вақт давом этгандан сўнг буруннинг устида тариққа ўхшаган думалоқ нарсалар пайдо бўлди. Худди пати юлинган товуқни қовургандагига ўхшарди. Шундан кейин шогирд буруннинг устидан пастга тушди-да, ўзича деди:

— Бу нарсаларни мўйчинаяк билан териблиш буюрилган.

Роҳиб норози оҳангда тўмшайиб олдию, индамай қўя қолди. Шогирдининг яхши ниятини тушунмади эмас. Йўқ, тушунди, лекин унинг бурни билан бегона бир нарсадек муносабатда бўлаётганлари ёқмаётганди. Ва у, саводсиз дўхтирга амалиётни ишониб топширган бемор

одамга ўхшаб, шогирди мўйчинак билан бурунда тўпланган ёғларни териб олаётганини кузатиб турди. Ёғ бўлаклари қуш патининг илдизига ўхшаш узунчоқ, тахминан тўрт бу¹, яъни бир бармоқ эничалик келарди.

Муолажа тугагач, шогирд энгил тортди ва: “Яна бир марта пиширамиз”, деди.

Роҳиб юзида аввалгидек норозилик аломатлари пайдо бўлди. Бурунни иккинчи марта пишириб, сув идишдан чиқаришди. Қарашса, ростдан ҳам бурун кичкина бўлиб қолибди! Олдийгина қирғийбурунларга ўхшайди. Роҳиб кичрайиб қолган бурнини силаркан, ўзига ноқулай бўлса ҳам юраги ҳаприқиб, шогирди тутқазган ойнага қаради. Ҳар доим даҳангача осилиб ётадиган мана шу дардисар бурун ақл бовар қилмас даражада киришиб, кичкина тортибди, устки лабдан сал юқорироқда тузуккина бир кўриниш бериб турарди. Унинг ҳар ер-ҳар ерида, шогирдининг оёқларидан қолган из бўлса керак, қизил доғлар кўринади. Мана энди, ҳеч ким роҳибнинг устидан кулмаса керак.

Кўзгудаги акс роҳибга қараб тураркан, хурсанд ҳолда кўз қисиб қўйди.

Тўғри, роҳиб эрта-бир кун бурни ўз ҳолига қайтиб қолишидан кўрқиб турарди. Қулай фурсат бўлди дегунча, муқаддас китобни овоз чи-

¹ Бу — 3,3 мм. га тенг узунлик ўлчови.

қариб ўқиётганда ҳам, овқатланаётганда ҳам бурнининг учига қўлини яширинча теккизиб оларди. Бурун чиройликкина бўлиб юқори лаб устида турар, пастга шалвираб тушиб, аввалги ҳолатига келадиган сиёқи йўқ эди.

Роҳиб эртаси куни, уйғониши биланоқ энг аввал бармоқлари билан бурнини пайпаслаб қўйди. Ўша-ўша, калтагина. Роҳиб шунақанги енгил тортди-ки, ~~гўё~~ “Муқаддас нилуфар сут-ралари”ни узоқ йил кўчириб ёзишни тугатган-дек эди, гўё.

Икки-уч кундан кейин роҳиб кутилмаган бир янгиликни сезиб қолди. Икэнноо ибодатхонаси-га қандайдир ишлар билан келган самурай унинг бурнига тикилиб қолди, гапирмайди-ю, аммо ичида куляпти. Бир вақтлар бурунни ширгуручга тушириб юборган дастёр бола бўлса, ваъзлар айтиб, насиҳатлар қилинадиган зал ёнидан ўта туриб, кулгисини босиш учун аввал ерга қараб ўтди, кейин чидолмай “пиқ” этиб кулиб юборди. Ибодатхонанинг ходимларига бир неча марта буйруқ бера туриб, улар ҳам унинг кўз ўнгида одоб сақлаб туришганини, шундоқ юз ўгириши биланоқ ҳиринглашганини сезиб қолди.

Аввалига роҳиб, буни чеҳраси ўзгариб қолганига йўйди. Бироқ, бундай изоҳлаш, албатта, камлик қиларди. Тўғри, ходимлар ҳам, дастёрлар ҳам худди шу сабабдан кулишган. Бу кулги-

112

лари олдингига — бурни узун пайтидагига ўхшамасди. Балки, одатдан ташқари пучуқ, япасқи бурун одатдаги узунига қараганда кулгилироқдир? Эҳтимол, яна бошқа бир сабаблари бордир?

— Илгари бунақа сурбетларча кулишмасди, — деб қўйди роҳиб ўзига ўзи, муқаддас китобни ўқишдан тўхтаб, ялтир бошини бир ёнга ташларкан. Шунда унинг кўзи оқ филга миниб, Будданинг ўнг тарафида турган комил инсон Саманта Бхадрага тушди, бир неча кун олдин бурни қанақа бўлганини эслаб, тушкун ҳолда ўйга ботди: “Ҳозир мен бир вақтлар гуркираб юрганини яширмоқчи бўлган камбағал одамга ўхшаб қолдим”.

Афсуски, гап нимадалигини билиш учун роҳибга зийраклик деган хислат етишмаётган эди...

Ҳар қандай одамнинг кўнглида бир-бирига зид иккита ҳиссиёт бўлади. Яқин кишисининг бахтсизлигига қайғурмайлиган одам дунёда топилмайди. Бироқ, бошига кулфат тушган одам қандайдир йўл билан қутулиб кетса, яқинларининг кўнглида нимадир етишмаётгандек ҳиссиёт уйғонади. Озгина муболаға билан айтиш мумкинки, ўша кишини илгариги кулфатга ёки кўнгилсизликка қайта тушириш истаги ўша заҳоти унга нисбатан озгина ғайирлик пайдо қилади.

Нималар бўлаётганини роҳиб тушунмасди, шунга қарамай, жиндек ғамгин бўлиб қолди, чунки кўнглининг бир чеккаси билан икэнноолик руҳонийлар ва дунёвийларда ўзига нисбатан уйғонган худбин бир ҳиссиётни сезгандек бўлди.

Роҳибнинг кайфияти кундан-кунга ёмонлаша борди. Кўзига кўринган одамга захрини сочиб, койийдиган бўлиб қолди. Оқибатда иш шунгача бориб етдики, ҳатто, унинг бурнини даволаган шогирд ҳам, роҳиб динга бефарқ бўлиб қолди, деб гап тарқатишга мажбур бўлди. Шумтака дастёрнинг бу қилиғи роҳибни, айниқса, дарғазаб қилди.

Бир куни дераза ортида итнинг акиллаганини эшитиб, чиқиб қараса, дастёр бола кўлида ярим қулоч таёқ билан ориқ, жунлари ўсиб кетган итни қувиб юрибди. Шунчаки қувласа майли эди-я! Йўқ, қувлаётиб овози борича бақирарди:

— Ҳозир тумшуғингга тушираман! Шошмай тур-чи! Тумшуғингга битта туширмасамми?!

Роҳиб боланинг кўлидан таёқни тортиб олдида, ғазаб билан унинг қулоқ-чаккасига тортиб юборди. Таёқ бўлиб кўринган нарса бир вақтлар роҳиб овқатланаётганда, бурнини кўтариб турадиган ~~шо~~на экан.

Шундан кейин роҳиб оқибатни ўйламай, бурнини қисқартирганига ачинди.

Кун ботиши билан шамол туриб, ибодатхона кўнғироқларининг жаранглашигача кулоққа ёқмайдиган бир тунда роҳиб ухлагиси келса ҳам ухлолмади. Кўзи очиқ ҳолда ётаркан, кўкқисдан бурни қичишиб қолди. Бармоқларини теккизиб кўрса, ичидан сув тўиланиб қолган (истисқо) каби шишиб кетибди. Ҳатто, қизиб кетаётгандек туюлди.

— Шўринг қурғурни сўрамай-нетмай қисқартиргандан кейин, мана, дард тегди, — дея гудранди роҳиб, бурнига эҳтиром ила кўл текказаркан. Будда ҳайкали олдидаги меҳробга гулни худди шунақа қилиб қўйилади.

Тонгда у одатдагидек барвақт уйғонди. Деразадан ташқарига қараса, ибодатхона ҳовлисидаги гинко ва каштан дарахтларининг япроқлари роса тўкилиб тушибди. Ҳовли тилла тўшалгандек яшнаб кетган. Томларни шудринг қоплаган. Тонгнинг ҳали кучсизгина нурларида ибодатхонанинг безаклари ярқирайди. Роҳиб Дзэнто очиқ дераза олдида туриб, чуқур нафас олди.

Худди шу дақиқада уни бир вақтлар унутиб кетган туйғу қамраб олди. Бурни эсига тушиб, юраги ҳаприқиб кетди ва шоша-пиша бурнига кўл юборди. Кўли теккан нарса — кечаги

калта бурун эмас, бурунги, пастки лабдан ҳам қуйида, шундоққина даҳаннинг олдида лапанглаб турадиган бир қарич бурунвой эди. Қичишгани бекорга эмас экан, бурун асл ҳолига қайтаётган эди.

Вожаб! Роҳиб бурни кичрайганда қанчалик қувонган ва енгил тортган бўлса, ҳозир ўзини худди ўшандай ҳис қилди.

— Мана энди, устимдан кулишларини бас қилишади, — деб шивирлади у ва бир қарич узайган бурнини куз шамолига тутиб турди.

ҚАТРАЛАР

Ахлоқ

Бизнинг устимиздан ҳукмронлик қилаётган ахлоқ — капитализм билан заҳарланган феодализм ахлоқидир. У фақат зарар келтиради, ҳеч қанақа афзаллиги йўқ.

Виждон

Виждон ҳар қандай нафис санъат сингари ўзининг мутаассиб мухлисларига эга. Бу мухлисларнинг ўнтадан тўққизтаси маърифатли оқсуяклар ва бойлардир.

Виждон соқолга ўхшаб, ёшга боғлиқ ҳолда пайдо бўлмайди. Виждонли бўлиш учун бир мунча тажриба керак.

Тўқсон фоиздан ортиқ одамлар туғма равишда виждондан маҳрум бўладилар. Аҳволимизнинг фожиаси шундаки, ёш ёки тажрибасиз бўлганимиз туфайли, виждонли бўлишимиздан олдинроқ, бизни уятсиз муттаҳамлар, деб ҳақорат қилишади.

Аҳволимизнинг кулгили жойи шундаки, ёш ёки тажрибасиз бўлганимиз туфайли бизни уятсиз муттаҳамлар, деб койишгандан кейингина виждонли бўлиб қоламиз.

Виждон — жиддий санъат.

Виждон балки ахлоқнинг манбаидир. Бироқ, ахлоқ виждонан айтиладиган эзгуликнинг манбаи бўлмаган. Ҳеч қачон.

Инсон ҳаёти

Сувда сузишни ўрганиб олган одамга “Суз!” деб буйруқ берилса, буни ҳар ким бемаънилик деган бўларди. Югуриш машқини олган спортчига “Югур!” дейиш ҳам ақлга тўғри келмайди. Бироқ, биз туғилганимиздан бошлаб шуларга ўхшаган буйруқларга ўрганиб қолганмиз.

Онамизнинг қорнида ётиб, яшашни ўрганмадикми? Дунёга келмасимизданоқ кураш майдонини эслатувчи ҳаёт ичига кириб кетамиз. Албатта, ким сувда сузишни ўрганмаган бўлса, яхши сузувчи бўлолмайди. Ким югуриш машқини олмаган бўлса, ҳақиқий югурувчилардан ортда қолади. Худди шуларга ўхшаш, биз ҳам шикастланмай ҳаётдан кетолмаймиз.

Балки, ҳаётни кўрган одам: “Катталарга эргашиш керак. Улар сенга ибрат бўлади” дер? Бироқ, юзлаб сузувчиларни ва югурувчиларни кўриб ҳам бирданига сузишни ёки югуришни ўрганиб олиш ўрнига сувга бўкиб, тупроққа беланиб қолишинг мумкин. Қаранг, ахир, жаҳон чемпионлари ҳам мағрур табассумлари орқасига ўзларининг ҳақиқий башараларини яширадилар-ку!

Инсон ҳаёти бир қути гугуртга ўхшайди. Унга жиддий муносабатда бўлиш — кулгили. Ножиддий муносабатда бўлиш — хавфли.

Инсон ҳаёти анча-мунча варақлари йиртиб олинган китобга ўхшайди. Шунга қарамай, нима бўлганда ҳам бу китоб бир пайтлар тўлиқ нусха бўлганлиги шубҳасиздир.

Хом ҳаёл

Мукаммал ҳаёлотнинг йўқлигига сабаб бор — агар одам, одам сифатида ҳеч ўзгармайди, деб ҳисобласак, мукаммал ҳаёт яратиб бўлмайди. Агар одам, одам сифатида ўзгаради, деб ҳисобласак, ҳар қандай ҳаёл мукаммал туюладию, ўша заҳоти номукаммал бўлиб кўриниб кетади.

Золимни золим дейиш ҳамма вақт хавфли. Бизнинг кунларда эса, қулларни қул дейиш ҳам шунчалик хавфлидир.

Майда-чуйдалар

Ҳаётни бахтли қилиш учун кундалик майда-чуйдаларни севиш керак. Булутларнинг ярқи-раши, бамбукларнинг шитирлаши, чумчуқларнинг чириқ-чириғи, йўловчиларнинг юзлари — бу майда-чуйдаларнинг ҳаммасидан ҳар куни завқ ола билиш керак.

Ҳаётни бахтли қилиш учун-а? Ахир, майда-чуйдаларни севиш — улар учун азоб чекиш де-

гани-ку. Эски ҳовузга шалоп этиб сакраб тушган қурбақа юз йиллик қайғуни бузиб юборди. Бироқ, эски ҳовуз ичидан сакраб чиққан қурбақанинг ўзида юз йиллик қайғу бор.

Японларнинг улуғ шоири Басёнинг ҳаёти хузур-ҳаловатда кечган. Бироқ, ҳар қандай нигоҳда — азобларга тўла ҳаёт ҳам акс этади.

Жилмая туриб роҳатланиш учун жилмая туриб азобланиш керак.

Ҳаётингизни бахтли қилиш учун кундалик майда-чуйдалардан азобланмоғингиз керак. Булутларнинг ярқираши, бамбукларнинг шитирлаши, чумчуқларнинг чириқ-чириғи, йўловчиларнинг юзлари — ҳар кунги майда-чуйдаларда дўзахга тушган одам азобларини ҳис қилмоқ зарур.

Халқ

Оддий одамлар тараққиётнинг катта душманларидир. Ижтимоий тузум, ғоялар, санъат, дин — буларнинг ҳаммаси халқ муҳаббатини қозониш, эскилик меҳрини узоқ сақлаш учундир. Санъаткорларни халқ яхши кўрмаслиги учун доим улар айбдор бўлавермайдилар.

Халқнинг бемаънилигини билиб қолиш билан гурурланмоқ — арзимаган иш. Бироқ, ўзимиз ҳам халқ эканлигимизни сезиб қолганда гурурлансак арзийди.

Чекланиш

Истеъдод ҳам қатъий чегараланган. Бу чегараларни ҳис қилиш одамни енгил қайғуга солади. Айни пайтда, беихтиёр ийдиради. Бу, бамбук — бамбук, ёввойи узум — ёввойи узум, деганга ўхшаган гап.

Ўрга миёналик

Ўрга миёна асар, ҳатто ҳажми катта бўлса ҳам, ҳамма вақт деразаси йўқ хонага ўхшайди. У одамзот ҳаётини кенг кўламда кўриш имконини бермайди.

Топқирлик

Топқирликдан жирканиш одамнинг чарчашидан келиб чиқади.

Сиёсатчилар

Сиёсатдонлар биз нодонларга қараганда кўпроқ мағрурланадиган сиёсий хабардорлик — турли-туман нарсаларни билишдан иборат. Суриштириб келганда, бундай хабардорлик қайсидир партиянинг қайси бир етакчиси қанақа шляпа кийиши ҳақидаги хабардан нарига ўтмайди.

“Маҳаллий сиёсатчи”ларнинг бунақа билимлари йўқ. Уларнинг дунёқарашига келсак, ҳақиқий сиёсатчилардан қолишмайди. Ўзларининг бефараз ғайрат-шижоати учун улар ҳақиқий

сийәсатчилардан кўра ортиқроқ ҳурматга сазовордир.

Сармоядорларнинг назарияси

“Рассом ўз асарини сотадими ё мен консерванган қисқичбақаларни сотаманми, буларнинг кўпам фарқи йўқ. Бироқ, рассом “санъат — дунёнинг катта бойлиги” деб ўйлайди. Унга тақлид қилиб, мен ҳам бир банки олтмиш цент турадиган консерваларим билан гурурланишим мумкин. Бироқ, олтмиш йил бўлибдики, мен рассомларга ўхшаб, бемаъни гумонларга борганим йўқ”.

Мен севган асарлар

Қайси бадиий асарда муаллифнинг ҳақиқий инсонлиги сезилиб турса, ақли, юраги, ҳиссиётлари намоён бўлса, ўша мен севган асардир.

Бироқ, афсуски, кўпчилик ёзувчилар қандайдир нуқсонни бор майиб-мажруҳдирлар. (Тўғри, баъзан улуф бир мажруҳ олдида таъзим қилмасликнинг иложи йўқ).

Жинойт

“Жинойтдан нафратланиб, жиноятчидан нафратланмаслик” — бу, қийин иш эмас. Бу афоризмни аксари болаларга, уларнинг ота-оналарига муносабатларини кўзда тутиб, қўллаш мумкин.

Улуғворлик

Халқ шахслар ва ишларнинг улуғворлиги ҳақидаги мулоҳазаларни эшитишни яхши кўради. Бироқ улуғворлик билан юзма-юз келишни интизорлик билан кутиш ... тарихда бунақаси ҳали учрамаган.

Истеъдод

Бизни истеъдоддан бор-йўғи бир қадам ажратиб туради. Бироқ, бу қадам қанақа эканлигини тушунмоқ учун юз ри¹ масофанинг ярми тўқсон ри га тенг эканлигини исботлаб бера оладиган олий математикани ўрганиш керак.

Истеъдоддан бизни бир қадам ажратиб туради. Замондошлар бу қадам минг ри билан ўлчанишини ҳеч қачон тушунмайдилар. Авлодлар сўқир, улар ҳам буни тушунмайдилар. Замондошлар шу туфайли истеъдодни ўлдирадилар. Авлодлар шу туфайли истеъдод олдида мадҳиялар ўқийдилар.

Истеъдоднинг фожиаси шуки, уни оромбахш шон-шуҳрат билан ўраб-чирмаб ташлайдилар.

Мўлжал

Бажариш ҳамма вақт ҳам қийин эмас. Истақ қийин. Ҳеч бўлмаганда бажаришга арзийдиган ишни ишташ.

¹ Ри — 4 км.га яқин узунлик.

Японлар

Биз японларни мана икки минг йилдирки, монархга содиқ ва ота-онага ҳурматдалар, деб ҳисоблаш, синтоистларнинг “хунуклиги билан машҳур бўлган худоси Сарутахико-но микото пардоз-андоз қилган”, дейиш билан баробар. Тарихий омилларни, қандай бўлса, шундайлигича қайтадан кўриб чиқиш керак эмасмикин?

Япон қароқчилари

Япон қароқчилари шуни кўрсатдиларки, биз японлар ҳам дунёдаги улуғ салтанатлар сингари катта кучга эгамиз. Талон-тарожда, қирғинда, фаҳшда “Олтин орол”ни қидириб келган испанлар, голландлар, португаллар ва инглизлардан кам жойимиз йўқ.

Белги (Аломат)

Муҳаббатнинг аломатларидан бири, бу — қайлиғим илгари кимнидир севган, деган фикр ва у кимлигини, қанақа одамлигини билиш истаги ва ниҳоят, тасаввурдаги ўша одамга нисбатан ғира-шира рашк уйғонишидир.

Муҳаббатнинг аломатларидан яна бири — қайлиғингга ўхшаган бошқа одамларни қидириб топишдек бемаъни интилишнинг пайдо бўлишидир.

Бандлик

Муҳаббатдан бизни ақл-идрок эмас, бандлик кутқаради. Муҳаббат... Идеал муҳаббат учун аввало вақт керак. Ўтмишдаги ошиқларни эсланг: Вертер, Ромео, Тристан. Уларнинг ҳаммаси бекорчи одамлар бўлган.

Эркак (эр киши)

Эр киши азалдан муҳаббатдан кўра ишни ортиқ кўради. Ким бу гапдан шубҳаланса, Бальзакнинг хатларини ўқиб кўрсин. Бальзак, масалан, графиня Ганскаяга мана бундай деб ёзган: “Агар хатни қўлёзмага айлантирилса, у қанча франк қимматга эга бўларди?”

Эркинлик

Муросасозлик, эркин муҳаббат, эркин савдо – афсуски, ҳар қандай эркинликнинг косасига сув мўл қуйилган. Сув бўлгандаям кўлмак (ботқоқ) суви!

Эркинликни ҳамма истайди. Бироқ, четдан шундай туюлади. Аслида, дилнинг туб-тубида, ҳеч ким заррача эркинликни хоҳламайди. Мана, ишоти: қўли қилт этмасдан бировни ҳаётдан маҳрум қилишга тайёр турган разил одам ҳам, марҳумни давлатнинг хавфсизлиги ва равнақи учун ўлдирдим, дейди. Бироқ, эркинлик, бизнинг хатти-ҳаракатларимиз ҳеч нарса билан боғлиқ эмас-

лигини билдиради, яъни бизнинг нима учундир, масалан, худо, ахлоқ ёки ижтимоий урфларимиз ҳақидаги умумий масъулиятимиз билан боғлиқ қадр-қимматларимиздан паст туради.

Эркинлик тоғ чўққиларининг сийрак ҳавоси сингари ожиз одамлар учун тўғри келмайди.

Ҳақиқатда, эркинликни кўра билиш – Худонинг нигоҳини туйиш билан баробар.

Санъат ҳаммасидан устун

Қадимдан “Санъат ҳамма нарсадан устун” деб зўр бериб овоза қилганларнинг аксарияти санъат учун бичилганлардир. Ахир, кўр-кўрона миллатчилар ҳам, асосан, йўқ бўлиб кетган мамлакатнинг одамлари-да. Ҳеч ким ўз қўлида тугиб турган нарсасини орзу қилмайди.

Бадий асар

Бадий асардаги сўзлар луғатда эга бўлмаган чиройга эга бўлиши керак.

Аёл чехраси

Аёлнинг чехрасини ҳавас қамраб олганда, у, негадир қиз болага ўхшаб кетади. Тўғри, бу ҳавас соябон туфайли ҳам пайдо бўлиши мумкин.

Гўдак

Биз нима учун гўдакларни яхши кўраимиз? Ҳа, ҳеч бўлмаганда, улар бизни алдаёлмаслик-

лари учун. Бу борада улардан шубҳаланмаса ҳам бўлади.

Биз гўдаклар ёки кучук-мушуклар билан мулоқотда бўлганимизда ҳам, ўзимизнинг совуққонлигимиздан ёки нодонлигимиздан уялиб турмаймиз.

Ёзувчи

Ёзиш учун ижод ўти бўлиши керак. Ижод ўтини тутиб туриш учун эса ҳаммасидан кўра соғлиқ зарур. Шведларнинг бадантарбияси, вегетарианлик, диастаза ва шу кабиларга риоя қилмаслик, демак, ёзиш учун ҳақиқий иштиёқ йўқ деган сўз.

Ёзиш иштиёқи бўлган одам, ўз-ўзидан уялиши — жиноят. Мана, шунақа уятчанлик ин қурган дилдан ҳеч қачон ижод ниш уриб чиқмайди.

Мингоёқ: Шунча оёқ билан юриб кўр-чи!

Капалак: Шуям иш бўптими? Қанотларинг билан учиб кўр-чи!

Ёзувчи руҳининг чўққиси унинг энсасида жойлашган. Ўзи уни кўролмайди. Агар нима қилиб бўлса-да, кўришга ҳаракат қилса, бўйинини синдириб олади, холос.

Истеъдод эгалари, азалдан шляпаларини деворга баланд қоқилган михга иладилар-ки, биздек оддий инсонларнинг қўлимиз унга етмайди. Албатта, курси топилмаганидан эмас.

Ахир, бунақа курсилар ҳар қандай эскифурушнинг дўконидан топиларди-ку.

Ҳар бир ёзувчига дурадгорнинг виждони хос. Бунда ор қиладиган ҳеч нарса йўқ. Чунки ҳар қандай дурадгорда ёзувчининг ор-номуси бор.

Қисмат

Тақдир тасодифга қараганда муқаррарроқ. “тақдир феъл-атвордан келиб чиқади” дейишлари бекорга эмас.

Тақдир

Ирсият, атроф-муҳит, тасодиф — мана бу уч нарса бизнинг тақдиримизни бошқаради. Ким севинса, севинаверсин. Бироқ, бошқалар устидан ҳукм чиқариш — манманликдир.

Мазах қилувчилар

Ким бировларнинг устидан кулса, бу — унинг бошқаларга кулги бўлишдан қўрққанлигидан.

Одамга жудаям хос

Одамга жудаям хос бўлган нарсаларнинг аксари ҳайвонийдир.

Муқаддас китоб

Бир кишининг донолиги халқнинг донолигидан яхшироқ. Қани энди, у оддийроқ бўлсайди...

Мағрурлик

Биз ўзимизда йўқ нарса билан кўпроқ гурурланамиз. Масалан, Т. немис тилини билардию, столи устида нукул инглизча китоблар турарди.

Санам

Санамларни йўқ қилишга ҳеч ким қаршилик қилмайди. Шу билан бирга, ҳеч ким ўзини санам қилиб олишларига қаршилик қилмайди.

Бироқ, кимнидир ҳақиқий санамга айлантириш ҳеч кимнинг қўлидан келмайди. Тақдир бўлса, бошқа гап...

Жазо

Жазоланмай қолишдан ортиқроқ азобли жазо йўқ. Бироқ сен жазоланмай қолишингга худо кафил бўладими-йўқми, бу, бошқа гап.

Мен

Менда уят-номус йўқ. Менда фақат асаблар бор.

Мен пулларга бефарқ қарайман. Албатта, улар овқатга етиб турган пайтлардагина.

Халк

Албатта, мен муваффақиятсизликка учрадим. Мени Яратган бошқа бировни ҳам яратади. Ўз

бағрида сон-саноқсиз уруғларни сақлаётган улуғ
ер бор экан, битта дарахтнинг ўлими – бу хусу-
сий ҳолдир.

ХОЛ

Ўтган кеча хол тўғрисида ғалати туш кўрибман. Қайси хол эканлигини тушунган бўлсангиз керак. Ҳа, ўша елкамдаги, тўғрироғи, елкам билан бўйним туташган жойдаги хол. Ўшани деб сиздан кўп марта гап эшитганман-ку.

— Ҳадеб холингни ўйнайверма! Ўзи-ку, мағиздан катта, яна ўсиб кетади, — деб уришардингиз.

Тўғри айтардингиз, холим каттагина эди, бунинг устига бўртиб ҳам кетган.

Болалигимда, ўрнимга ётишим билан уни тортиб ўйнагим келаверарди. Сиз менинг бу одатимни биринчи марта сезиб қолганингизда шунақанги уялганман! Йиғлаб юборгандим. Ҳатто, сиз кўрқиб кетгандингиз. Қизлигимда ўн тўрт ё ўн беш ёшда эдим. Ойим:

— Саёка! Яна ўша одатингни қилаяпсанми? Тортаверсанг, холинг ўсиб кетади! — деб уришардилар. Кейинчалик холимни ёлғиз қолган пайтларимда ўйнайдиган бўлдим. Бироқ, буни беихтиёр қилардим, одат деб ҳам бўлмасди, холим борлиги хаёлимга келмас, ўзим билмас эдим.

Сиз менинг одатимни биринчи марта сезиб қолиб, танбеҳ берганингизда хотинингиз сифатида қанчалар уялганимни билсангиз эди! Эр-

каклар буни тушунмайди. Менинг назаримда тузатиб бўлмайдиган хатолик ўтгандек бўлди ва мен, эр-хотинлик жуда қийин иш экан, деб ўйлаб қолдим.

Хаёлимда ҳамма сир-асрорим сизнинг кўз олдингизда яланғочланиб қолгандек бўлди. Сиз менинг бошқа, ҳали ўзим билмайдиган сирларимни ҳам сезиб қоласиз, деб ўйлаганимдан, ўзимни кўярга жой тополмай қолдим.

Сиз ухлаб қолган пайтларда (тез ухлаб қолардингиз!) ғамгин бўлиб, ўзимни ёлғиз сезардим, қандайдир енгил тортганимданми, кўлимни беихтиёр холимга олиб борардим. Ойимга: “Хотиржам бўлинг, холимни бошқа ўйнамайман”, – деб хат ёзишни ўйлаб кўйдим-у, лекин бундан ўзим қизариб кетдим.

– Қасқданам, шу хол сенга ёпишиб қолган экан-а? – дедингиз бир кун жаҳл билан.

Ўшанда индамадим. Ҳатто хурсанд бўлдим, энди бўлса, ўйлаб қоламан: сиз менинг ўша қуриб кетгур олатимга озгина бошқача кўз билан қараганингизда эди! Ахир, холим менга ҳеч қанақа ташвиш туғдирмасди-да. Ким ёқамни очиб, бўйнимга қараб ўтирибли?! Тўғри, “Нуқсонли қиз қулфлаб кўйилган уйга ўхшайди, очиб қарагинг келаверади”, – деган гап бор, лекин менинг холим нуқсон дейишга арзийдиган даражада катта эмас-ку.

Эй, худойим-эй, қасқданам холимни тортқилашга ўрганиб қолган эканман? Сиз ҳам негандир тортқилаётганимни кўриб, жаҳл қилавердингиз.

— Янами? Яна! — дедингиз неча марталаб. Ва, бир куни жаҳл аралаш сўраб қолдингиз: — Нега чап қўлинг билан тортасан?

— Чап қўл? — ҳайрон бўлдим ўзим ҳам. — Ҳа-я! Буни ҳеч ўйламаган эканман... — беихтиёр, чап қўлимга қараб қолдим.

— Холинг ўнг томонда, ўнг қўлинг билан ўйнаганинг ўнғай эмасми?

— Тўғри! — деб юбордим мен ва ўнг қўлимни елкамга олиб бордим. — Йўқ, ноқулай экан.

— Нимаси ноқулай?

— Чап қўл билан тортқиласам кўпроқ ёқади.

— Ўнг қўлинг яқин-ку.

— Яқин, лекин... бу... бошқача-да.

— Бошқача?

— Ҳа. Қўлни олдиндан узатиш бошқа, орқадан узатиш — бошқа.

Ўша пайтда сиз нима десангиз “Ҳа, шунақа” деган муроасага ўрганиб қолгандим. Лекин гапингизга жавоб бераётганимда чап қўлимни елкамга обориб, ўзимни кучгандек, айти пайтда сиздан ўзимни олиб қочгандек ҳаракат қилишимни сезиб қолдим. Буни, яхши эмас, дедимда, ўзимдан ўпкаладим. Шунда ҳам “Чап қўлим

билан ушласам нима бўпти?” дедим иложи бо-
рича юмшоқ оҳангда.

– Ўнг кўлинг биланми, чап кўлинг билан-
ми, бари бир бу ёмон одат!

– Тўғри.

– Сенга неча марта айтдим, “Дўхтирга бор,
куйдириб ташласин”, деб.

– Йўқ. Истамайман!

– Оппа-осон, дейишади.

– Шу битта холни деб дўхтирга бораманми?

– Бунақалар тўлиб ётибди!

– Уларнинг холи юзида бўлса керак-да. Мен-
га ўхшаб, берк жойида бўлса-чи? Нима қилдим
дўхтирга бориб? Борсам, дарров айтмайдими,
“эринг қистадими?” – деб.

– Холимни тортқилаб ўйнайдиган ёмон ода-
тим бор, дейсан-қўясан.

– Келинг, қўйинг! Шунгаям асабийлашиб
юраманми? Кимга зарари тегаяпти холимнинг?

– Йўқ. Менга ҳеч нима эмас, фақат... сен
уни тортқилаб ўйнамагин-да.

– Атайлаб қилмаяпман-ку.

– Жуда ўжарсан-да! Неча марта илтимос
қиламан, шу ярамас одатингни ташлолмайсан.

– Ҳаракат қиляпман. Ҳатто ёқаси тор кўйла-
гимни кийиб юрдим.

– Кийиб юрдинг, кейин ташлаб қўйдинг.
Шундайми?

- Холимни ўйнасам, буни нимаси ёмон?
- Ҳеч қанақа “ёмон”и йўқ, аммо, фақат... жуда ёқимсиз-да шу одатинг. Шунинг учун “Бас қил!” деб ялиниб ётибман.
- Нимаси ёқимсиз экан?
- Сенга ҳисоб беришим керак экан-да? Бу ёмон одат, ундан қутулиш керак, тамом-вассалом!
- Йўқ, демаяпман-ку!
- Холингни ўйнаётганингда қарашларинг, қандайдир... паришон бўлиб қоласан. Нотавон, тиламчи одамга ўхшаб қоласан!
- Нотавон, тиламчи одамга? – Ичим узилиб тушгандек бўлди. – Бўпти, шу бугундан бошлаб холимни ўйнасам, қўлимга уринг.
- Келишдик! Лекин, сен ўзинг мана шу гап-сўзга арзимайдиган одатдан қутулолмаётганинг учун уялишинг керак.

Индамай қўя қолдим, ичимда қанақасига нотавонларга ўхшаб кўринарканман, деб ўйладим. Тўғри, аёл кўкраги устидан бўйнидаги холи томон қўл узатса, унинг қиёфаси ғамгин туюлар. Аммо, бу ўринда баландпарвоз “ёлғизлик” деган сўзни ишлатиб бўлмайди. Аёллар ўзи бунақа пайтда ростданам нотавон бўлиб ва айни пайтда, ўзидан бошқа ҳамма нарсани унутган ҳолда кўринса керак. Эҳтимол, шундай дақиқаларда мен сизга ўзини ўзи ҳимоя қилишга ти-

ришаётган кичкинагина, ландовур хотин бўлиб кўрингарман. Сиз тўғри пайқабсиз: юзимда бундай пайтлар қандайдир бир хаёлпаршон ифода пайдо бўлса керак.

Ўшандаёқ иккаламизнинг ўртамизда жар пайдо бўлгандек туюлган эди. Бироқ, мен бу борада сизга ёрилиб гапиролмадим. Бу одат болалигимдан қолган. Холимга беихтиёр қўл теккизганимни билмай қоламан, шунда юзимга қараб менинг ҳақиқий кайфиятимни, ҳиссиётларимни билиб олиш мумкин.

Сиз мени ёмон кўра бошлаган бўлсангиз керакки, хотинингизнинг шунақа беозор бир одатига чидалмагансиз. Мени яхши кўргангизда эди, бу одатим устидан кулиб қўя қолган ва уни ўзингизга оғир олмаган бўлардингиз.

Гоҳо, дунёда менинг шу одатимни ёқтирадиган эркаклар ҳам бўлса керак, деб ўйлаб қоламану, бу беодоб хаёлимдан ўзим кўрқиб кетаман.

Одатимни дастлаб сезган пайтингизда сиз мени яхши кўришингиздан гап очган бўлсангиз керак. Ҳозир ҳам шундай, деб ўйлайман. Бироқ, эркак билан аёлнинг орасидаги муносабат мураккаблаша бошласа, шунақа майда-чуйдалар ҳам чуқур ва зарарли илдиз отиб кетади. Ахир, турмушда эр ва хотин бир-бирларининг одатларига кўникиб кетадилар-ку. Бунинг акси

ҳам бўлиши мумкин, лекин мен, кўникиб кетганлар, албатта, севишган эр-хотину, тинимсиз баҳслашадиганлар — бир-бирини ёмон кўрадиганлардан, демоқчи эмасман. Бироқ, шу кунларда агар сиз хотинингизнинг одатига сал кенг-фёъллик билан қараганингизда қандай яхши бўларди-я, деб хаёл сураман.

Пировардида эса, сиз энди мени ростакмига калтаклай бошладигиз. Шунгача бориш лозиммиди? Тез-тез йиғлайдиган бўлиб қолдим. Арзимаган, беихтиёр қиладиган, ҳеч кимга зиёни тегмайдиган холимни пайпаслаш одатимни деб шунчалик бағритошлик қилиш керакмиди? Шунда ҳам дилимнинг тубида сиздан қаттиқ ранжимасдим, аксинча, “Ўзинг айт, сен шу одатингдан қутулишинг учун мен нима қилишим керак?” деб, овозингиз титраб гапирганингизда мен сизнинг қандай аҳволга тушганингизни сезиб турардим.

Сизнинг менга қилган муомалангизни бировга айтсам борми, сўзсиз “Эринг кўрс одам экан!” дейиши турган гап. Шунга қарамай, сабаб қанчалик майда бўлмасин, бошқа иложи қолмагандан кейин, бефарқликдан кўра калтакка чидаган яхшироқ-да.

— Мен бу одатимни ташлай олмас эканман. Яхшиси, қўлларимни боғлаб ташланг, — дедим бир кун ва ибодатга киришгандек, икки каф-

тимни жуфт қилиб, кўкрагингизга чўздим, гўё сизга ўзимни бутунлай топширгандай.

Сиз ўнғайсизланиб қолдингиз, рангингиз қочиб, белбоғимни ечдингиз ва иккала қўлимни бир-бирига боғладингиз. Ўшанда, мен боғлоғлик қўлларим билан сочимни тўғрилашга уринганимни кузатаётганингизда, кўзларингизга қанчалик завқ билан қараганимни тасаввур қилолмайсиз.

Наҳотки, энди эски одатимдан қутулсам, деб ўйладиму, ўша ондаёқ, “биров холимга қўлини бир теккизиб қўйса экан”, дедим ичимда.

Биламан, мени, тузалмас одам экан, деб ўйлаб, ёмон кўриб қолдингиз, ичингизда “бор-э!” дедингизу, кейин индамай қўйдингиз. Бари бир холимни ўйнайвердим, сиз эса ўпкаламадингиз, ўзингизни кўрмаганга олардингиз.

Бир куни қизиқ иш бўлди: уришу сўкишлар йўқотолмаган одатим йўқолди! Зўрлаганимдан эмас, ўзидан ўзи йўқолди. Бу нарса гўё эсимга энди тушгандек, сизга дедим:

– Кейинги пайтлар холимга қўл теккизмайдиган бўлиб қолдим-а.

– Ҳм, ҳм, – деб қўя қолдингиз совуққина қилиб.

Шунда мен, “Бу сиз учун шунчалар аҳамиятсиз экан, нега мени уришардингиз?” деб ўпкалагим келди. Ўз навбатида, сиз ҳам “Бу ода-

тингни йўқотиш шунчалик осон экан, нега илгарироқ ташлай қолмадинг?” дейишингизни истадим.

Афсус, ўшанда бир-биримизга шундай сўзларни айтмадик. Нигоҳингиздан “Холингни соатлаб ўйнаб ўтиравер! Менга нима?” деган маънони уқдим, бирданига холимга қизиқмай қўйдим. Кейин ўжарлик қилиб, ушлаб кўрмоқчиём бўлдим, аммо, ушлайман десам, қўлим бормади-я!

Фалати бўлиб қолдим. Алам қилди...

Сизга билдирмасдан холимни ўйнамоқчи бўлдим, қизиқ, қўлим менга бўйсунмади. Бошимни эгиб, аламдан лабимни тишлаб, йиғлаб юбораёздим.

“Хўш, холингни энди нима қилмоқчисан?” дейишингизни пойладим, бироқ ўша пайтларда хол ҳақида ҳечам гаплашмай қўйган эдик.

Буларнинг ҳаммаси энди ўтмишда қолиб кетган гаплар.

Сиз мени койиган пайтларингизда нега ўша одатимни ташлай қолмадим? Дарҳақиқат, мен ўзим асли ёмон хотин бўлсам керак-да.

Мана, энди, ота-онамнинг уйида ўтирибман.

Бир кун ойим билан бирга чўмилаётсам, “Хунуклашиб қолибсан, Саёко. Йиллар ўтавергач, шунақа бўларкан-да” деб қолдилар ойим.

Ҳайрон бўлиб, ойимга қарадим. У илгари-

гидек тўла, бадани оппоқ, терилари жилоланиб турарди.

– Сен холингни ёмон кўриб қолган бўлсанг керак-а?

Шу холимни деб не кунларга тушмадим, демоқчи бўлдим, тилимга бошқа сўзлар келди:

– Дўхтирлар оппа-осон кесиб ташлайди, дейишади.

– Шунақами? Дўхтирнинг кўлидан келади, дегин? Чандиқ бўлиб қолса-чи? – деди ойим хитоб қилиб, лекин бундан ҳечам хавотирга тушмади. – Биз бўлсак уйда, “Саёка эрга тегиб ҳам холини ўйнаб юргандир?” деб кулиб кўямиз.

– Ўйнадим.

– Биз ҳам шундай ўйлагандик.

– Яхши одат эмас, албатта. Айтинг-чи, ойи, хол қачон пайдо бўлади?

– Ҳеч ўйлаб кўрмаган эканман.

– Менинг боламдаям ҳозирча хол йўқ.

– Қара-я! Нима бўлганда ҳам йиллар ўтиши билан кўпаяди. Сенинг холинг эса, бошқача. У катта, сен чақалоқ пайтингда эса у кичкина эди. – Ойим бўйнимга қараб кулиб юборди.

Шу пайт хаёлимга бир гаплар келди: чақалоқлигимда бўйнимдаги холим тариқдай бўлган, ойим ва опаларим мени эркалаб, эрмак қилиб, тез-тез холимни ушлаб-ушлаб кўйишган. Сўнг мен шунга одатланиб қолганман.

Ота-онамнинг уйига келиб ўринга ётгач, болалик пайтларимни, қизлик давримни эсларми-канман, деган хаёлда яна холимга қўл теккиздим. Неча йилдан бери ушламай қўювдим-да.

Сиз ёнимда йўқсиз, уялмасдан холимни торткилашим мумкин. Бироқ бундан ҳеч қандай ҳузур ололмадим. Қўлимни теккизишим билан кўзимга совуқ ёш келади.

Қизлик хотираларимга берилай, десам, сиз ёдимга тушасиз.

Сиз ажрашмоқчи бўлган ёмон хотин, бадфеъл хотин, тунда ўрнига ётаётиб, холини ўйнаганча, сиз ҳақингизда ўйласа, қизиқ-а? Шундай бўлишини мен ўзимдан кутмагандим.

Кўз ёшларимдан ҳўл бўлиб кетган ёстиқни ағдариб қўйиб, ухлаб қолибман, ҳатто тушимда ҳам холни кўрибман. Қандайдир бир хонадамиз — буни уйғониб ҳам эслолмадим — сиз билан мен, яна битта нотаниш аёл бор эмиш. Мен сакэ ичиб, маст бўлиб қолганмишман. Сиздан нималарнидир ўтиниб сўраяпман. Шу дақиқаларда яна одатимга эрк бердим, чап қўлим кўкрагим устидан ўнг елкамга, бўйним билан туташган жойга чўзилди. Бармоқларим холимни ушлаганини биламан, у ҳеч оғриқсиз қўлимга узилиб чиқди. Холни бармоқларим орасида маҳкам тутиб, у ёқ-бу ёғини қарадим. Хол сояки майиздек юмшоқ эди! Эркаланиб, сиз уни бур-

нингиз ёнидаги холнинг устига ёпиштириб қўйинг, деб қистармишман. Кейин, мен ўзим шундай қилишга интилиб, кимонойингиз енгидан ушлаб тортдим-у, хўнграб йиғлаганча кўкрагингизга бошимни қўйдим...

Уйғонганимда қарасам — ёстигим яна ҳўл бўлиб кетибди, кўзимдан ёшларим тинмай оқаяпти. Ўзимни жуда ҳорғин сездим, лекин вужудим енгиллашган, гўё елкамдан тоғ ағдарилгандек ўзимни енгил сездим.

Балки, ростданам холим йўқолгандир, деб севишиб қўяману, қўлимни бўйнимга олиб боришга қўрқаман.

Сизга айтмоқчи бўлган гапларим шулар эди. Ҳозир ҳам бармоқларим юмшоқ майизни маҳкам ушлаб тургандек.

Бурнингиз ёнидаги хол менинг ғашимни келтирмаган ҳеч. Гарчи у доим ёдимда бўлсада, бу ҳақда мен бир марта ҳам гап очмаганман. Менинг катта холимни ўзингизнинг кичкина холингиз устига ёпиштириб қўйсангиз-у, у тез ўсиб кетса, жуда қисқа эртак бўларди,а?

Менинг ўша тушимни сиз ҳам кўрсангиз, ўзимни бахтли ҳисоблардим.

* * *

Сизга тушим ҳақида ёза туриб, баъзи нарсаларни унутибман. Ўринга ётган кезларим хо-

лимни тортқиласам, “Сен, бечора, бахтсиз кўри-насан” дер эдингиз.

Бу сўзларингизни муҳаббат белгиси, деб ўйлардим-да, ўзимча жуда хурсанд бўлардим. Уят бўлса ҳам тан олишим керакки, менинг беором-лигим айнан шу — холимни пайпаслайверишимда экан. Ўзимни оқлайдиган яккаю-ягона баҳонам шуки, — бу ҳақда хатимда ҳам ёзгандим — гўдак-лигимда ойим ва опаларим мени эрмак қилиб, ўша одатга ўргатиб қўйишган.

— Илгари холимни ўйнаганимда сиз мени тез-тез уришиб турардингиз, — дедим ойимга.

— Ҳа... Яқин-яқинларда ҳам уришардим.

— Нега уришардингиз?

— Нега дейсанми? Ҳа, бу ёмон одат-да.

— Холимни ўйнаганимнинг сизга нима оғир-лиги бор эди?

Ойим ўйланиб қолди.

— Хунук кўринган бўлса керак.

— Балки шундайдир?... Ростдан ҳам хунук кўринармиди? Нотавон, муҳтож одамларга ўхшаб қолармидим, ё... ўжар, тутган жойини кесадиган одамларгами?

— Мен бундай деб ўйламаганман. Шунчаки... холингни пайпаслаётганингда негадир паришон бўлиб қолардинг, холос.

— Паришонлигим... ёқимсиз таассурот қолдирармиди?

— Ҳа, сен бошқа чақалоқларга ўхшамасдинг, алланималарнидир зўр бериб ўйлаётганга ўхшардинг.

— Мен чақалоқлигимда, гўдаклигимда сиз ва опаларим эрмак қилиб холимга тегмасмидинглар?

— Теккан бўлсак керак.

— Ундай бўлса, холимни ўйнаганимда парижон бўлиб қолишим — ўша, гўдаклигимда сиз билан опаларим қанчалик меҳр билан силаб-сийпалашганини эслаб қўмсаётганимдан-да! Мени яхши кўрадиган одамларни ўйлагим келган пайтларда холимни пайпаслагим келарканда...

Мана шуларни сизга ёзгим келди. Оҳ, менинг соғиниш одатимни сиз қанчалик нотўғри талқин қилган экансиз!

Энди, бу ёғига нима дейсиз: сизнинг ёнингизда ётиб холимни пайпаслаганимда хаёлларим кимда бўлган экан?

Сизнинг тоқатингизни тоқ қилган ғалати одатим ўзим сўз билан ифодадай олмайдиган ва сизга бўлган муҳаббатимдан эди, дейишга ҳаққим борми-йўқми?

Холни ўйнаш одати, аслида, майда нарса, буни оқлайман, далиллайман деб, овора бўлишга ҳам арзимайди, аммо “ёмон хотинингиз”нинг бошқа хатти-ҳаракатлари ҳам сизга бўлган му-

ҳаббатидан келиб чиққан экан, сиз бўлсангиз, ноҳақ ўпкалагансиз. Нагижада, бориб-бориб мен ҳақиқатдан ҳам ёмон хотинлардек қўпол муомала қиладиган бўлиб қолдим.

Бу гапларнинг ҳаммасини менинг ичимдаги ўжар, ёмон хотин айтаяпти, қўлларимни эса ўша алам, хафагарчилик юргизаяпти, деб ўйлайман. Нима бўлганда ҳам гапларим қалбингизга етиб боришини истардим...

ҚИЗҒИШ ПИЛЛА

Муаллифдан

Уша кунлари мен муҳтожликда яшардим, лекин фақирлигимни сезмасдим. Камбағаллик — худди баданимнинг терисидай табиий бўлиб қолганди.

Балки, ўшанда қашшоқлик қисса ва ҳикояларимни тўқиш учун йигирилган ин бўлиб хизмат қилгандир. Айниқса, мана шу — “Қизғиш пилла” деган ҳикоям, ўзимнинг бир бўлагимга ўхшайди. Ёзувчи ўз асарларини ёзаётиб, шубҳасиз, ўз жисмидан бир парчасини юлиб олиб ижод этади...

Кеч кира бошлади. Ҳар ким ўз уясига, кулбасига ошиқадиган пайт келаяпти, лекин менинг борадиган жойим йўқ, ҳеч қаёққа шошмайман. Қатор уйлар орасида ҳосил бўлган ёриқ бўйлаб, маданийчасига айтсам, кўча бўйлаб аста судралиб борарканман, ақлим бовар қилмай, ўзимга ўзим юз, минг марта айтаман: нега мана шунақа кўчалар четини қоплаб олган миллион-миллион уйлар орасида мен “ўзимники” деб айта оладиган биронта бошпана йўқ?

Симёғоч тагида турволиб, ҳожат чиқардим. Қарасам, бир қулоч арқон ётибди. Ўзимни осиб юборгим келди. “Э, биродар, бир пас дам олай-

лик, кейин бир гап бўлар”, дегандай бўлди арқон, ва, назаримда, бўйнимга кўз қирини ташлаб қўйгандай туюлди. Ўзимниям ухлагим келиб турибдию, лекин жой йўқ-да. Ундан кейин, мен бу арқонга ҳеч қанақа биродар ҳам, дўст ҳам эмасман. Ҳаммадан кўра, нега менинг ўз уйим йўқлигини тушуниб олишим керак, аввал.

Ҳар суткада бир марта тун келади. Тунда одамлар ухлагани ётишади. Ухлаш учун бошпана керак. Демак, мен учун ҳам қаердадир бошпана бўлиши керак-ку. Шундайми?

Бирданига калламга бир хаёл келди: менинг фикрларимга қанақадир мудҳиш хато аралашиб қолмаганмикан? Гап менинг ётоғим йўқлигида ҳам эмас. Балки мен, у қаерда эканини унутиб қўйгандирман?... Ҳа, шундай бўлиши мумкин. Мана, масалан, бу ерда... Мен бир уй олдида қадамимни секинлатдим. Мана шу уй меники эканлиги ҳақида ҳеч қанақа белги йўқ, албатта. Бироқ, биринчидан, бунақа белги ҳеч қайси уйда йўқ, иккинчидан, шунақа белгиларнинг йўқлиги, шу уйлардан биттаси меникимас, деган маънони ҳам билдирмайди-ку.

Омадим бор экан: ярим очиқ деразадан бир аёл мулойим қараб турарди. Жилмайди. Умид эпкини мен томон эсиб, ичимга кириб кетди, нақ юрагимгача сингиб борди. Юрагим қанот

чиқаргандек аёлга қараб талпинди, шамолда қолган байроқдек ҳилпиради. Мен ҳам аёлга қараб жилмайдим, жентлменлар каби таъзим қилдим ҳам.

– Кечирасиз, хоним, бу уй меники, а?

Аёлнинг чеҳраси ўзгарди:

– Нима? Сиз кимсиз ўзи?

Жавоб бермоқчи эдим у ўзимни йўқотиб қўйдим-да. Шу пайтда, ким эканлигимнинг ҳеч аҳамияти йўқлигини унга қанақа қилиб туншунтираман?

– Нима бўлганда ҳам, – дедим сал асабийлашиб, – агар шу уй меники бўлмаса, марҳамат қилиб, шуни менга исботлаб беролмайсизми?

– Нималар деяпсиз? – Аёл энди кўрқиб кетди.

Баттар жаҳлим чиқди.

– Исботлаб беролмасангиз, демак, шу уй меники бўлади-да!

– Ахир, бу уйда мен яшайман-ку!

– Нима бўпти? Сиз шу уйда яшаётганингиз, у меники эмас, деганмас-ку. Тўғрими?

Аёл жавоб тополмай, юзлари бўзарди-да, деразани шарақлатиб ёпиб қўйди. Мана, шунақа-да, аёлларнинг табассуми бошқа нимага-ям олиб келарди? Ўзларининг ахлоқона мантиқларини исботлаш учун қўллайдиган усул-да, бу. Қанақа мантиқ, дейсизми? Ҳа, ўша – “Би-

рор нарса бировники бўлса, демак у менга тегишли эмас”, деган гап-да.

Нега?... Нега энди, ҳамма нарса бировларникию, айнан шунинг учун улар меники эмас? Наҳотки, дунёда биронтаям... Ҳа, майли, меники бўлмай қўя қолсин, ҳеч кимники бўлмаган нарса наҳотки йўқ бўлса?! Гоҳо, қурилиш майдонларида, омборларда ётган катта-катта қувурлар менинг уйим бўлиб туюлади. Бироқ, улар ҳам кимнингдир мулки бўлиш арафасида турган бўлади ёки мендан сўраб ўтирмай, менинг манфаатларимга, иродамга қарамай, кимларнингдир “нарсаси”га айланиб, ғойиб бўладилар. Ёки, уйга ҳечам ўхшамайдиган нарсага айланиб қоладилар.

Боғдаги ўриндиқни айтмайсизми! Ҳа, ўриндиқ зўр нарсаю,... аммо... Қани энди, у ҳақиқатда ҳам менга уй бўлиб қолса! Қани энди, анави одам кўлида тўқмоғи билан тепамга келиб, ҳайдаб юбормаса!

Боғдаги ўриндиқ ҳеч кимнинг мулки бўлиши мумкин эмас, шубҳасиз, у — ҳамманики. Бироқ, Анави тўнғиллайди:

— Қани, тур ўрнингдан! Бу — ҳамманинг ўриндиғи, сеники эмас! Тезроқ жўнаб қол! Бўлмаса, сени Қонун эшигидан ўтказиб, ертўлага обкириб қўйишга тўғри келади... Эсингда бўлсин: агар сен ўша ертўладан бошқа биронта

жойга ўрнашиб олсанг, жиноят қилган, қонуни бузган бўласан! Уқдингми?

Мангу дарбадарликка маҳкум этилган Агасфер ҳақидаги афсонани мен ҳақимда тўқишган бўлса керак, деб ўйлайман шундай пайтларда.

Қош қорайиб бормоқда. Ҳамон дайдиб юрибман. Айтрофимда уйлар, уйлар, уйлар... Уларнинг орасидаги “ёриқлар” — кўчалар, ҳаммаси бирдек — қиёфасиз, муттасил ўзгариб туради: ёмғирда ҳурпайган типратикандек, қор ёққанда машина гилдираклари ораси қадар тораяди, шамол турганда — айланиб турган тасмадек “оқади”. Юравераман, юравераман...

Нима учун ўз уйим йўқлигини англаб етмагунимча ўзимни ўзим осмасликка қарор қилдим.

Тўхта-чи! Бу нима! Кимдир оёғимдан тортяптими? Агар бу бояги арқон бўлса, шошмаслик керак. Йўқ... арқонга ўхшамайди... ипми? Ҳа, ипак экан! Уни иккала бармоғим билан авайлаб ушладим. Тортдим. Ботинкамнинг тешигидан чўзилиб чиқди. Яна тортдим. Чиқаверди, чиқаверди... кети кўринмайди. Ғалатию! Қизиқиб кетиб, тортаверибман. Шунда янаям ғалати иш бўлди: гавдам бир томонга қийшя бошлади. Қийшяверди, қийшяверди, мувозанатни сақлаб қололмадим. Нима бало бўлаяпти, дедим. Ернинг айланиш ўқи оғиб кетдими ё

дунё тортилиш маркази жойидан силжидими?

Шу гаплар хаёлимдан ўтиб улгурмай, бир оёғимдаги ботинка “тўп” этиб ерга тушдию, нима гап бўлганини тушундим. Ернинг айла-ниш ўқи ҳам, дунё тортилиш маркази ҳам жойи-да экан-у, менинг битта оёғим калта бўлиб қолибди. Ипни тортганим сари оёғим қисқара-верибди. Ип ҳалиям тугамаган, ана, осилиб ту-рибди.

Тўқилган кўйлакнинг йиртиғидан битта ипни тортсангиз, чиқиб келаверади, чиқиб келавера-ди, охири кўринмайди. Бояги ёпишқоқ ипак менинг оёғимдан чиқиб қолган тола экан. Ито-ури қовоғининг пўчоғига ўхшаган. “Ипак”ни тортаверганимдан оёғим калта бўлиб қолибди.

Ўтириб қолган жойимдан туролмадим. Тур-сам ҳам юролмайман. Нима қилишимни бил-майман, қўлимда оёғимдан эшилиб чиққан бир калава келадиган ипак. Бирдан, кўзим чиқиб кетай деди: ипак ўз-ўзидан гимирлай бошлади! Бир учи устимга ўрмалаб чиқди, иккинчи учи ўзидан ўзи эшилаверди. Илонга ўхшаб мени ўрай бошлади. Чап оёғим эшилиб бўлгандан кейин ўнг оёғим эшилди. Борган сари мени чулғаб олаётган ипак қалинлашаверди. Ўнг оёғим ҳам эшилиб бўлгандан кейин қорнимга ўтди, сўнг кўкрак қафасимга... Бир ёқдан эши-либ, иккинчи ёқдан ипак билан чулғанавердим.

Бора-бора ўзим эшилиб тугадим, ипак учи ичкаридан танғилиб қолди. Мен йўқолдим. Ўрнимда ичи бўш, илиққина пилла пайдо бўлди.

Мана, энди бемалол ухлаш мумкин. Уфқнинг қизил шафағида пилла ҳам қип-қизил бўлиб товланди. Нима бўлгандаям, шу пилла менинг уйим-да. Ҳеч ким мени бу ердан ҳайдаб чиқаролмайди. Фақат... ниҳоят мана, уйлик-жойлик бўлдим, деганда, ўзим йўқман. Қизиқ!

Пилланинг ичида вақт тўхтаб қолган. Кўчаларга қоронғи тушганига қарамай, пилланинг ичида оқшом давом этар, қизғиш шафақ нурланиб турарди. Шунинг учун ҳам “мең – пилла”га Анавининг кўзи тушиб қолган. У темир излар билан кўтарма ғов орасида ётганимни кўриб, аввалига жаҳли чиқди, кейин ғалати нарсага дуч келганини сезиб, пиллани олди-да, чўнтагига солди. Пилла бир мунча вақт унинг чўнтагида ётди-да, кейин ўғилчасининг ўйинчоқлари орасига бориб тушди.

ҚУРИГАН ДАРАХТ

Хэй ўзи қуриб олган кулбада ёлғиз яшайди.

Ерга тўртта устун кўмди-да, эски-туски тахталар қоқиб, атрофини беркитди, томига эса, ахлатхоналарда занглаб ётган тунукаларни келтириб босди. Кейин бир эшик топиб ўрнатдики, ундан кириб-чиқиш учун нақд икки букилиш керак. Кулбанинг жануб томонидан тўртбурчак туйнук очиб, ёруғликни аранг ўтказадиган хира ойна қўндирди.

Бу кўчада яшайдиган одамлар қандайдир йўллар билан ўз кулбаларининг ғариблигини яширишга ҳаракат қиладилар: деворга чиройли барглardan бир дастасини илиб қўйишадими, тувакларда чирмовиқ ўстиришадими, уйнинг олдидаги бир парча ерга гул экишадими, устунларни, остоналарни ишқалаб-ишқалаб ялтиратишадими, эшик ва ромларни тинмай тозалашадими-ей... Ўзлари мана шуларнинг ҳаммасидан завқ оладилар ҳам.

Хэй бўлса, бундай ишларни ўйламайди. Унинг кулбаси овлоқ жойда, ўт ҳам аранг ўсадиган, сопол парчалари, шиша синиқлари ва шлак уюмлари билан тўлиб кетган ташландиқ бир ерда. Кулбанинг эшигидан бошланиб, ха-

робазорни кесиб ўтган, билинар-билинмас ёлғи-зоёқ сўқмоқ Хэйнинг қадамларидан ҳосил бўлган. Дарча олдида баландлиги бир метрдан ҳам ошмайдиган дарахтнинг куп-қуруқ танаси кўққайиб туради. Кўринишидан, у анча йиллар илгари қуриган ва энди қанақа дарахт эканини ҳам билиб бўлмайди.

Хэй, одамлар билан онда-сонда гаплашиб қолганини айтмаса, ҳеч ким билан мулоқот қилмайди, саломлашмайди, саломга алик ҳам олмайди. Ҳеч ким унинг ҳақиқий исмини, ёшини билмайди. Бир қараган одам уни эллик-олтмиш ёшда, дейиши мумкин, гоҳида куч-қувватдан қолиб, силласи қуриган етмиш беш ёшли чолдек туюлади. Унинг бўйи баланд эмас, қотма, бироқ мушаклари офтобда қорайган, териси ялтираб туради. Умуман, Хэй — ~~қушқакча~~ одам, ^{сезилма} нозик ва қуюқ қошли чехрасида олийжаноблик аломатлари бўртиб туради.

— Ёшлигида бинойидай йигит бўлган ~~эши-я~~, ^{кўринмади}
— дейишди қудуқ тепасига йиғилиб қолган хотинлар. — Ҳозир ҳам ~~кўриниши~~ чакки эмас. [→]
Яқинда, тун қоронғисида унинг ёнига биттаси келган эмишми?..

— Ким уни деб ўлиб турган экан?

— Ким келган бўлса, ўша-да. Бировларнинг ишига тумшуқ суқиш керак эмас.

Хэй бу ердаги гийбатлардан хабардорми-

йўқми — билдирмасди, ҳар ҳолда, индамайди. Бўйдоқлик ҳаётини ўзгартириш эса хаёлига ҳам келмасди.

У латта-путталардан поёндоз тўқирди. Латтафурушлардан эски-тускиларини сотиб олади. Харобазорда ўз қўли билан гишт териб, қуриб олган ўчоғи бор, шунинг устига тоғора қўйиб, эски-тускиларни обдон қайнатади, кейин офтобга ёйиб қуритади. Қуриган латталарни икки энлик-икки энлик қилиб қирқади-да, бураб-бураб эшади. Хэйнинг оддийгина тўқув дастгоҳи ҳам бор. Ўзи ясаб олган бўлса керак. Тўқиган поёндозлари пишиққина бўлади. Бунақаларни одамлар ҳаммомдан кейин оёқ остига ёки хабати¹ тагига қўйишади. Хуллас, пишиқ-пухта поёндозларнинг бозори чаққон.

Хэй ҳар тонгда, барвақт, сочиғи билан тоғорасини, эски челагини кўтариб, қудуқ тепасига келади. Ювинади, челагини тўлдириб сув олади, кулбасига қайтади. Токчасидан мандарин солинадиган қутини олиб, ундан алюмин кастрюлкага озгина гуруч ва арпа солади, яна қудуқ тепасига боради, гуруч ва арпани ювиб, кулбага қайтади, кастрюлкани оловга қўяди.

Бу ернинг аҳолиси кўпинча кунбай ишлайди, шунинг учун саҳар туриб, Хэй билан олдинма-кетин қудуқ тепасига боришади. Баъзи-

¹ Хабати — хонани иситадиган кўчма манқал.

лар у билан гаплашмоқчи бўладилар, лекин у ўз олатича, индамайди. Кунларнинг бирида унга дуч келган жиззаки бир йигитчанинг жаҳли чиқиб кетди: “Нима кармисан? Саломлашгандан кейин жавоб бермайсанми?” деганча мушт тугиб, Хэйнинг устига бостириб борди, бироқ унинг ниқоб сингари қотиб қолган афтини, қилт этмаган кўз қорачиқларини кўриб, тўхтаб қолди, алаmidан қаттиқ сўкиниб, нари кетди.

— Этим жимирлаб кетди! — деб юрди кейинчалик бу йигитча. — Кўзларига шундоқ қараганимни биламан, вуй! Мурданинг кўзларидай бўлиб кўринди! Гаров ўйнайман, унинг томирларида қон эмас, муздек сув оқса керак-ов!

Хэй ҳар куни бир хил овқат ейди: гуруч ва арпадан баб-баравар солади, мисо¹ ва тузламалар қўшади, ҳаммасини қайнатади. Мисони дўкондан сотиб олади, тузламаларни ўзи тайёрлайди.

У доимо ҳаракатда. “Ишлайди” эмас, ўрганиш бўлиб қолган ҳаракатларни бажаради. Эски-тускилар тиқиб ташланган қанорни елкалаб келади, ерга ағдаради, саралайди, қўлбола ўчоққа ўт ёқиб, латталарни тоғорага солади, устидан озгина ишқор сепеди, қайнатади. Вақти-вақти билан тоғорадаги латталарни айлантириб туради. Бу ишларнинг ҳаммасини инда-

¹ Мисо — ов?атга ишлатиладиган масаллиқ.

май, ҳеч қаяққа алангламай, бажаради. Унинг гавдаси, қўллари, оёқлари зарур бўлганича ҳаракатлар қилади, холос. Хаёл, ҳиссиёт деган нарсалар ҳеч қайси ҳаракатида иштирок этмаётгандек.

Кудуққа келган хотинлар Хэй тўғрисида ғийбат қилишни хуш кўрадилар:

— Тўқиган поёндоzlари бозорда талаш бўлиб кетади бунинг! Йиғиб қўйган ақчаси ҳам анчагина бўлса керак.

— Нима қиларкан шунча пулни? Бир ўзинг яшасанг, қариндошларинг кўринмаса, гўрингга олиб кетасанми?!

— Кинога бормаса, ҳатто радио ҳам сотиб олмаса! Балки хуфёна қилиб... жопонларга сарфласа керак-да?

— Хуфёнаси нима, бизнинг кўчада ҳазиллашиб битта хуштак чалсанг бас, нечтаси югуриб келади-ку...

Бир куни Хэйнинг кулбаси олдида кичкина тугун кўтарган ёши элликларга борган аёл пайдо бўлди. Ўрта бўй, хушбичим, юзлари оппоқ, сочлари қоп-қора, қуюқ, кўғирчоқникидек чеҳрасида қоп-қора қошлари, қалин лаблари яққол кўзга ташланиб турарди.

Хэй уйида йўқ эди, аёл кутишга қарор қилди. Кулбани айланиб ўтиб, қуриган дарахт олдида узоқ вақт турди, дарахтнинг шохларини ушлаб

кўрди, кейин чўнқайди, девор тахтасига суяниб, кўзларини юмди. Шу ердан дайди ит лўкиллаб ўта туриб, аёлга бир қаради, ундан ўзи учун бирор қизиқ ҳид топмагач, алангламасдан югуриб кетди.

Икки соатдан кейин Хэй келди. Аёл ўйга чўмиб ўтиргани учунми, унинг келганини билмай қолди. Эшик гичиллаб очилганини эшитгач, дик этиб турди ва ҳаяжондан нафаси тиқилиб, жойида қотиб қолди. Аёлнинг чиройли, оппоқ юзларига энди мўйқалам билан суртиб кўйилгандек қизиллик югурди. Тугунча ушлаган қўллари қалт-қалт титради.

Аёл кулбанинг эшигини очганда, Хэй унга орқа қилиб турганича эскириб кетган пальтосини счаётганди. Аёл эшикни ёпиб, секингина “Бу мен”, деди. Хэй, ярим ечилган пальтосини ерга судраганича ўгирилиб қаради. Аёл тугунчани икки қўллаб кўкрагига босди, гўё шу билан ўзини ҳимоя қилмоқчи бўлаётгандек эди. Таъзим қилди. Хэй унга тешиб юборгудек қаради. Аёлнинг ҳозиргина чиройли ва жозибали кўриниб турган чеҳраси бирданига тундлашиб сўлғин тортиб қолди.

Хэй индамай тескари қаради-да, пальтосини, унниқиб кетган қалпоғини ечиб, хонанинг нариги ярмига тўшалган тахта каловот устига ташлади. Аёл хонанинг қуруқ ердан иборат “даҳ-

лиз”ини кўздан кечириб чиқди: стол, унинг остида ювинадиган тоғора, ишқор кукуни солинган тунука қути, катта шиша идишлар, иккита челак; рўпарада, девор остида — пастак жавон, унинг юқори токчасига идишлар тартиб билан терилган, бир қутича писка, совун идиш, пастки токчада — мандарин солинадиган учта қути ва алюмин кастрюлка.

Аёл тугунчасини каловот четига қўйиб, ичидан боғични олди ва кимоносининг кенг енгларини танғиди. Кейин бўш челакни кўтариб, ташқарига чиқди. Шу кундан бошлаб Хэйнинг кулбасида яшайверди.

Хэй аёл билан гаплашмади, ҳатто бетига ҳам қарамади. Назар-писанд қилмагани эмас бу. Шунчаки, аёлнинг кулбага келиши ва бу ерда яшаб юриши унинг учун мутлақо қутилмаган ҳолат эди. Аёл сув ташиди, овқат пиширди, сурпурди, кир ювди, озиқ-овқат олиб келиб юрди. Хэй аёл пиширган овқатларни еб юраверди, ювиб тозалаган кийимларни кийди, тўшаб берган ўринга ётиб ухлади. Буларнинг барини бошқа ҳамма ишлари сингари онгсиз ҳаракатлар билан қиларди. Овқат тановул қилаётганда ҳам “мен еяпман” деб ўйламас, шунчаки, зарурий ҳаракатларни бажарарди: чўплар билан овқатни илаштирар, оғзига юборар, чайнар ва ютарди.

Аёл келгани билан Хэй ўрганиб қолган кун тартиби тариқча ҳам ўзгармади. У, илгаригидек, латтафурушлардан эски-тускиларни олиб келади, қайнатади, қуритади, тасмалар қирқади, поёндоз тўқийди. Агар аёл унга ёрдам беришни хоҳлаб қолса, индамай розилик билдиради. Хэй дастгоҳига ҳеч кимни йўлатмайди, деган миш-мишлар чиппакка чиқди. Ахир, поёндозларнинг бозори чаққонлиги шу дастгоҳ билан боғлиқ-да. Аёл дастгоҳда ишлагиси келганда хотиржамгина жойини бўшатиб берарди-да, ўзи бошқа ишларга уннаб кетарди.

Бир нечта поёндоз тайёр бўлгач, Хэй бозорга олиб боради. Бу орада ёлғиз қолган аёл кулбани тартибга келтиради, ташқарини супуради, сопол бўлаklarини, шиша идиш синиқларини, қоғоз парчаларини ва яна минг хил чиқиндиларни суриб, кулбани тозалайди.

Кечки овқатдан кейин Хэй бироз дам олади-да, соат ўнларгача яна поёндоз тўқийди. Заруратдан эмас, шунчаки, вақтни ўтказиш учун. Шамнинг хира ёруғилан кўзлари чарчаб, ёшлана бошлагач, дастгоҳни йиғиштириб ухлашга ётади. Аёл унинг ёнига аста чўзилади-да, юпқа адёл билан устини ёпади. Шамни ўчирганда, агар осмонда ой бўлмаса, хонани зимистон қоплайди. Хэй уйқусида у ёғидан бу ёғига ағанайди, бироқ ҳеч қачон хуррак отмайди.

Аёл секингина пиқиллаб йиғлайди. Унинг фиғони далада шамолнинг эсишига ўхшайди, гоҳо тебранган ўтларнинг шитирлашига монанд билинар-билинмас шивирлаб кўяди:

– Дўкондаги ишлар яхши кетяпти. Куёвим, барака топсин, тиним билмай ишлайди. Яхши одам! Мени ҳурмат қилади. Сен тўғрингда гап очилгудек бўлса, меҳмонга чақираман, дейди, нуқул...

Яна бир пиқиллаб, давом этади:

– Мен нима қилай, айт... Ота-онамнинг ёлғиз меросхўри, эркатоий эдим, нима иш қилсам, ихтиёрим эди. Гоҳо ножўя иш қилиб кўярдим, лекин бу яхши иш эмаслигини тушунмасдим... Ўша одамни... ҳечам ёқтирмаганман... ўлиб турганим йўқ эди... бола ундан экан. Ўзим билмай қолдим... ҳеч бўлмаса, шу гапимга ишонгин.

Хэй қимир этмай ётаверади.

– Нима қилай энди? Сен кетиб қолганингга ҳам ўн беш йил бўлибди. Тушунаман, сенга оғир бўлди, ахир, менга ҳам осон эмас эди, қийналдим. Раҳматлик онам, гуноҳинг оғир, эринг сени кечирмайди, дерди. Вафот этганидан кейин, ўзимни ўзим айблайвериб, нафратланавериб адойи тамом бўлдим.

Бу гаплар неча марта қайталанган бўлса, ҳар гал бир хилда, бир тартибда, ёдлаб олинган монолог сингари айтиларди: “оғир”, “қийин”,

“чидаб бўлмайди”, “ўзимдан ўзим нафратланаман”. Такрорланавериб, уларнинг маъноси ўчиб кетган, фақат, ҳеч нарсани билдирмайдиган сўзларнинг шипиллаши эди бу, холос.

— Жазо муддатини ўтаб бўлгандан кейин ҳатто қотилнинг гуноҳи ҳам кечирилади, — дея шивирлайди аёл. — Сен нега мени кечиришни истамайсан? Айт, ахир, ҳамма айтганларингни бажараман...

Аёл нималар демасин, Хэй сукут сақлайди. У ҳеч нимани эшитмайди. Ўзини бепарво тутди. Гўёки йўлда ётган тош! Шамол тошни пуфлаб ўтади, тош эса, шамолга жавоб бермайди.

Аёл кулбада ўн икки кун яшади, ўн учинчи куни кетишга қарор қилди. Хэй навбатдаги поёндозларни сотиб келганида аёл тахта каловотнинг чеккасида, тугунчасини тиззасига босганча ўтирарди.

Қиш оқшоми қуюқлашган пайт. Хэй одатдагидек пальтосини, қалпогини счиб, аёлнинг ёнидан ўтиб, тахта каловот устига чиқди. Аёл мунғайиб ерга қаради. Унинг юзи сўлгин, қони қочган, тиззалари устига қўйган қўллари бурушган. Ортидан Хэйнинг қадам товуши эшитилди. Балки, аёл Хэй бир нима деб қолармикин, деб умид қилгандир. Ниҳоят, аёл ўрнидан турди, сочларини қўли билан силади ва ичидан унсизгина хўрсинди.

— Демак, ҳеч нарса ўзгармайдими? — деб сўради у аранг эшитиладиган овоз билан. — Кечиришни истамаянсанми?

Хэй каловотдан ерга тушди, токчадаги алюмин кастрюлкани очди, у бўм-бўш экан, демак, овқат пиширилмаган.

Кастрюлка бўш ётганини кўриб, Хэй гуруч ва арпа олиш учун қутига қўл солди. Аёл бугун овқат пиширмагани учун ҳеч ажабланмади. Одатий ҳаракатлар билан гуручни, арпани ўлчаб солди, кастрюлкасини кўтариб, кулбадан чиқди.

Аёл тиззасига қўйган тугунчасини қўлига олиб ўрнидан ҳорғин турди ва ҳеч нарсани илғамаётган кўзларини паришон айлантирганича, кулба ичини қараб чиқди. Кейин қўрқа-писа ташқарига чиқиб, эшикни ёпди.

Осмондаги булутларни уфқ ортига ботиб кетган Қуёш сал-пал ёритади ва шундан, ерни қоплаган зулмат янаям қоронғироқ туюлади. Аёл кулбани айланиб ўтди, дарча олдидаги қуриган дарахт ёнида тўхтаб, уни қўли билан пайпаслади.

— Ҳа, ҳа, бу — зайтун бўлса, керак, — деб шивирлади.

“Дарахт қуриган бўлса-да, зайтунлигича қолган” демоқчимиди? Йўқ. Аёлнинг овози “Бу

дарахт энди умуман кўкармайди” деган маънода умидсиз эди. У яна ҳам эгилиб-мункайганича йўлга тушди.

Хэй кастрюлкасини ўчоқ устига қўйиб, олов ёқди. Оппоқ тутун ингичка тасма бўлиб, тепага ўрлади. Оловнинг қип-қизил тили идишнинг остини ялай бошлади. Шуълада Хэйнинг кўланкаси ажралиб кўринди. Унинг бепарво юзи қотиб қолган, қорачиқлари кенгайган, ҳеч нимани кўрмаётган кўзлари қоронғилик томон нигоҳ солган.

Шамол кучайиб, ўчоқдан тутун чиқди, Хэй йўтала-йўтала оловга ўтин ташлади.

МУАЛЛИФЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТЛАР

Акутагава Рюноскэ
(1892-1927)

Токио университетини битиргач, бир неча йил инглиз тили ўқитувчиси бўлиб ишлади. Дастлабки ҳикоялари – “Расёмон” (1915), “Бурун” (1916) новеллалари ёзилгач, ўзини бутунлай адабиётга бағишлади. Кўплаб очерклар, эсселар, танқидий мақолалар ёзди. Айниқса, унинг ижодидаги асосий жанр – ҳикоялари тезда тилга тушди. Асарлари қайси мавзуларда ёзилмасин, тарихийми ёки замонавийми, уларда ўзи яшаб турган жамиятнинг долзарб муаммолари ўрин оларди. “Огата Рёсайнинг жавоблари” (1917), “Ўргимчак” (1918), “Устоз Мори” (1919), “Маърифатли асрдаги қотиллик” (1918), “О-гин” (1922) ҳикоялари ана шундай асарлар бўлиб, улар муаллифнинг қалбидан қайнаб чиққан муаммоларга бағишланган.

20-йилларда унинг ижоди, асарларида ҳам, “Генерал” (1922), “Тентакнинг ҳаёти” (1927), “Тишли филдираклар” (1927) каби ҳикояларида япон жамиятининг ўзига хос иллатлари кескин танқид остига олинди. Муаллиф кўнглида кечаётган ғалаёнлар ҳаётининг охирларида уни оғир руҳий касалликка дучор қилди ва у ўзини-ўзи осиб ўлдирди. Японияда Акутагава номидаги мукофот таъсис этилган бўлиб, энг истеъдодли, қалами ўткир ёш адиблар шу мукофот билан тақдирланадилар.

**Кавабата Ясунари
(1899-1972)**

Япон адабиёти шухратини олам аро таратган ноёб қобилиятли бу адибнинг ижодида халқона қадриятлар, миллий тафаккур жилолари, дунёни англаш ва билишнинг япон халқига хос хусусиятлари ўз аксини топди. Бу муаллиф ҳам Токио университетининг япон филологияси бўлимида таҳсил олган. Дастлабки йирик асари “Идзулик раққоса” (1925) асарида ёш йигитнинг кечинмалари ҳикоя қилинади. “Қор мамлакати” (1937) номли қиссаси инсон ва табиат муносабатларини шоирона руҳда куйлай олган ноёб асар бўлиб қолди. Кавабатанинг деярли барча ижоди япон халқининг миллий-маданий анъаналари билан чамбарчас боғлиқ. Унинг “Мингқанотли турна” (1952), “Тоғ фарёди” (1954), “Эски пойтахт” (1961) романларида япон мумтоз насрига хос бўлган гўзал ички лиризм барқ уриб туради. Ижодидаги мана шу хусусиятлар, яъни ёзувчилик қудрати, япон бадиий тафаккурини улкан маҳорат билан тасвирлаб бера олгани учун ҳам адиб 1968 йилда Нобель номидаги мукофотга сазовор бўлди.

**Сюгоро Ямамото
(1903-1967)**

Япониянинг Яманаси музофоти (провинцияси)да туғилган. Ҳақиқий исми Симидау Сатому (“симидау” сўзи япон тилида “булоқ” маъносини англатади). Кўпгина ҳикоялари япон кинорежиссёрлари томонидан фильм қилиб ишланган. Сюгоро Ямамотонинг

деярли барча асарлари япон миллатининг бой анъаналари, одатлари, дунёқараши ҳамда бадиий тафаккуридаги кечинмалар, болалик хотиралари борасида ёзилган. “Қамишзордаги тун”, “Кўчамиздан ўтган трамвай”, “Ҳовузли уй”, “Мандарин дарахти”, “Бисмарк шундай деган эди”, “Оқ одамлар”, “Инсон нима билан тирик?”, “Кум ҳақида мулоқот”, “Тупроқ ва анор”, “Ота” ҳикоялари қатори “Қуриган дарахт” ҳикояси ҳам японлар ҳаётининг ғоятда ўзига хос манзараларини тасвирловчи, биз учун ғалати туюладиган қаҳрамонлар оламини ёритиб берувчи бадиият намунасидир.

Япон адабиётшуносларидан бири Сюгоро Ямамото ҳикояларининг ҳар бирини “гавҳарлар” деб атаган эди. Дарвоқе, Ямамотонинг ҳар битта ҳикоясида инсонлик шаънини гавҳардай ёрита оладиган образлар мавжуд ва улар одамзод тақдири ҳақида йиллар мобайнида хабар бериб туражак.

Абэ Кобо (1924-1993)

Ҳақиқий исми — Камифуса. 1948 йилда Токио университетининг тиббиёт факультетини тамомлаган. Абэ адабиётга кириб кела бошлаган пайтда япон адабиётида 2 хил йўналиш ғоявий “жанг” олиб бораётган эди — бири “урушдан кейинги япон адабиёти” (“сэнго-ха”), иккинчиси “ўзи ҳақида роман ёзувчилар” (“ватакуси сёсэку”) бўлиб, уларнинг биринчисига мойил адиблар иккинчи йўналишдаги ёзувчиларга қарши ўлароқ, асосан ватан тараққиёти, келажаги йўлида аксилмилитаристик мавзуларда кўпроқ ижод

қилар эдилар, шунга кўра Абэ ҳам урушга, қуролла-нишга қарши асарлар ёза бошлади. Унинг “Девор. — —Карум жинояти” номли қиссаси эълон қилинган заҳоти япон танқидчилари бу истеъдодли адибнинг ёрқин келажагини башорат қилиб, асарга юксак баҳо бердилар. Худди шу асар 1951 йил олий адабий муко-фотга — Акутагава номидаги мукофотга сазовор бўлди. Адибнинг 1958 йил эълон қилган романи — “Тўртин-чи музлик даври” асари ўзига илмий фантастика, де-тектив, Фарбий Европа халқлари адабиётига хос ун-сурларни жамлаган асар сифатида Абэнинг катта ада-биётдаги мавқеини янада мустаҳкамлади. Шундан ке-йинги асарлари — “Қумдаги аёл” (1962), “Бегона қиёфа” (1964), “Ёндирилган харита” (1969), “Яшик-одам” (1973) романлари, “Таёққа айланган одам” (1957), “Орамиздаги шарпалар” (1958) пьесалари унинг шуҳратини оламга ёйди, энди унинг асарлари дунё-нинг жуда кўплаб тилларига таржима қилина бошла-ди. Абэ асарларида жамият ва инсон шахсининг ўзаро муносабатлари, кишилар орасида ўз ўрнини топол-маётган шахснинг кечинмалари эркин фалсафий ус-лубда тасвирланади. Йигирманчи асрнинг иккинчи ярмидаги япон жамиятидаги жараёнларни чуқур фал-сафий мулоҳазалар аралашган фантастик воқеалар ичида ёритилиши Абэ Кобо асарларидаги етакчи ху-сусиятлар ҳисобланади.

*Шерзодбек Зокиров,
Нагоя Япония университети магистранти*

МУНДАРИЖА

Янги туркум китоблар муборак бўлсин!	3
<i>Акутагава Рюноске</i>	
Ўргимчак ипи	7
Бурунбой (новелла)	13
Қатралар	26
<i>Ясунари Кавабата</i>	
Хол	40
<i>Кобо Абэ</i>	
Қизғиш пилла	55
<i>Сюгоро Ямамото</i>	
Қуриган дарахт	62
Муаллифлар ҳақида маълумотлар	74

Нашриётимизда чоп этилаётган китоблар билан тўлиқроқ танишишни ёки ушбу китоб ҳақида фикр билдиришни, муаллиф билан боғланишни истасангиз, Kitobxon.uz сайтига ташриф буюринг.

Асар ҳақидаги фикрларингизни кутиб қоламиз.

Тел.: (+99871) 249-27-68
(+99897) 771-25-26

www.Kitobxon.uz
Noshir@list.ru

Кунчиқар мамлакати
ҳикоялари

Муҳаррир
М.АҲМЕДОВ

Техник муҳаррир
Д.МАМАДАЛИЕВА

Рассом
Ш.ОДИЛОВ

Саҳифаловчи
Д.ОХУНЖОНОВ

Босишга рухсат этилди 05.01.2012 й. Бичими 60x84 ¹/₃₂.
«Times TAD» гарнитураси. Офсет қоғози.
Шартли б.т. 5,0. Адади 2000 нусха.
Буюртма № 3.

«NOSHIR» нашриёти, лицензия А1 № 200. 28.08.2011 й.
Тошкент ш., Лангар кўчаси 78.

«NOSHIR» Ўзбекистон-Германия қўшма корхонасининг
босмахонасида чоп этилди. Тошкент ш., Лангар кўчаси 78.